

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Klassiõpetaja õppekava

Markos Parve
SEKSUAALHARIDUS I KOOLIASTMES: TARTU KOOLIDE
LAPSEVANEMATE OOTUSED
Magistritöö

Juhendaja: loodusteaduste didaktika nooremlektor Aigi Kikkas

Tartu 2025

Kokkuvõte

Seksuaalharidus I kooliastmes: Tartu koolide lapsevanemate ootused

Varajane laiapõhjaline seksuaalharidus on rahvusvaheline eesmärk, mis tõstab turvalisust, negatiivseid tervisenäitajaid ja rahulolu. Seksuaalharidus on vastuoluline teema erinevate arvamustega, eriti I kooliastmes. Magistritöö eesmärk oli kaardistada, Tartu koolide lapsevanemate hinnangud seoses laiapõhjalise seksuaalhariduse andmisega I kooliastmes sisu ja korralduse osas ning analüüsida kuidas vanemate taustandmed ja teised hinnangud neid hinnanguid mõjutavad. Selleks koguti Tartu linna tavakoolide 139 lapsevanematelt nende taustandmeid ja hinnanguid seksuaalhariduse sisule ja korraldusele küsimustiku abil, ning analüüsiti vastuseid kvantitatiivselt. Vanemad toetavad sisus laiapõhjalist lähenemist ja enamuse (73,7%) leiavad, et I kooliastmes on seksuaalharidus vajalik. Lapsevanemate taustandmetel puudus mõju vastustele. End seksuaalhariduses teadlikuks hinnanud vanemad pidasid rohkem teemasid oluliseks ja pooldasid varajast seksuaalharidust. Tartu vanemad sarnanevad valikutes teiste lääneriikide lapsevanematega. Siiski olulisemaks peetakse turvalisust ja abi otsimist.

Märksõnad: inimeseõpetus, seksuaalkasvatus, laiapõhjaline seksuaalharidus, esimene kooliaste, lapsevanemad.

Abstract

Sexuality Education in the First School Stage: Expectations of Parents in Tartu Schools

Early and comprehensive sexuality education is a global goal that promotes safety, health, and well-being. This topic remains controversial, especially in the first school stage. This master's thesis mapped the views of parents from Tartu schools about the content and organization of comprehensive sexuality education at the first school stage and analyzed how parents' background information and other evaluations influenced their opinion. 139 responses from parents were analyzed quantitatively. The results showed strong support for a comprehensive approach, with the majority (73.7%) supporting sexuality education in the first school stage. Background information had no considerable influence. Parents who rated themselves as knowledgeable supported more topics and earlier education. Safety and knowing how to seek help were considered most important.

Keywords: human studies, sexuality education, comprehensive sexuality education, first school stage, parents.

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline ülevaade	5
1.1. Laiapõhjaline seksuaalharidus	5
1.2. Seksuaalhariduse vajalikkus ja takistused	6
1.3. Õpetajate ja lapsevanemate ootused ja valikud	9
1.4. Uurimisprobleem, eesmärk ja uurimisküsimused	11
2. Metoodika	11
2.1. Valim	12
2.2. Andmekogumine	12
2.3. Andmeanalüüs	14
3. Tulemused	14
3.1. Seksuaalhariduse sisu	14
3.2. Seksuaalhariduse korraldus	17
3.3. Taustandmete ja teiste vastuste mõju	19
4. Arutelu	20
Tänu sõnad	23
Autorsuse kinnitus	23
Kasutatud kirjandus	24
Lisa 1	31
Lisa 2	38

Sissejuhatus

Seksuaalsus on inimeseks olemise oluline osa (World Health Organization, 2006), mille kohast haridust saada on inimõigus (Lapse õiguste konventsioon, 1991; Majanduslike, sotsiaalsete ja..., 1993). Inimeseõpetuse eesmärk I kooliastmes on et „laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi” (Ainevaldkond „Sotsiaalsed”, 2023, lk 5). Seksuaalharidus vähendab negatiivseid tervisenäitajaid (Lõhmus *et al.*, 2023; Part, 2015), kiusamist (Proulx *et al.*, 2019) ja seksuaalset väärkohtlemist (Hillep & Pärnamets, 2020). Eestis muutus seksuaalharidus koolides kohustuslikuks alates 1996. aastast ning tänaseks on see eeskju mitmetele riikidele (Ketting & Ivanova, 2018).

Õpilased ootavad kooli seksuaalhariduselt laiemat põhja, sügavamat teemakäsitlust ja varasemat algust (Lõhmus *et al.*, 2023). Pea kümnendi on võimaldanud seda eestikeelsed *Euroopa seksuaalhariduse standardid* (Eesti Seksuaaltervise Liit, 2015) ning hiljem ka *Rahvusvaheline seksuaalhariduse tehniline juhend* (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO] *et al.*, 2018), mis selgitavad seksuaalhariduse andmist ka I kooliastmele. Õpetajad suhtuvad seksuaalharidusse mitmeti – on nii tugevaid toetajaid kui selgeid vastaseid. Nende arvamused sõltuvad omandatud hoiakutest ja vanusest (Depauli & Plaute, 2018; Turuuuringute AS, 2024; Viidas, 2023). Sarnaselt on ka lapsevanemate arvamused erinevad (Depauli & Plaute, 2018; Shin *et al.*, 2019; Tortolero *et al.*, 2011). Eestis on varem korduvalt uuritud vanemate kooliastmete õpilasi (Lõhmus *et al.*, 2023) ja küsitud õpetajate arvamusi erinevatel seksuaalhariduslikel teemadel (Hillep & Pärnamets, 2020; Raik, 2021; Viidas, 2023). Põhiseadus (1992) annab õiguse ja paneb kohustuse lapsevanemal enda lapse eest hoolitseda ja teda kasvatada. I kooliastme lapsevanemate arvamusi seksuaalharidusest pole enne kogutud.

Kooli seksuaalhariduse suurim takistus on koolijuhtide ja õpetajate negatiivne suhtumine (Hillep & Pärnamets, 2020; Ketting *et al.*, 2016; Ney *et al.*, 2018; Viidas, 2023). Vastuseisu, liiga hilise alguse ja muude takistuste tõttu ei saa kõik õpilased terviklikku seksuaalharidust (Lõhmus *et al.*, 2023). Noored õpilased pole olnud enamasti seksuaalhariduslike uurimuste sihtrühmaks (Roien *et al.*, 2018) ning ka Eestis on ilmunud varasemalt vaid üks magistritöö I kooliastme kohta (Viidas, 2023). Samas näevad rahvusvahelised ja riiklikud dokumendid ette seksuaalhariduse I kooliastmes (Eesti Seksuaaltervise Liit, 2015; Sotsiaalministeerium, 2021; UNESCO *et al.*, 2018). Töö teoreetilises osas antakse ülevaade seksuaalhariduse vajalikkusest I kooliastmes ja lapsevanemate suhtumisest I kooliastme seksuaalharidusse.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1. Laiapõhjaline seksuaalharidus

Seksuaalsus on iga inimese elu kesksel kohal ja muu hulgas hõlmab bioloogilist ja sotsiaalset sugu (ingl k *sex* ja *gender*), soorolle, külgetõmmet, naudingut, lähedust ja laste saamist (World Health Organization, 2006). Seksuaalsus on mänginud olulist rolli kogu inimkonna ajaloo vältel (Buffington, 2014) ja selle areng toimub lapse sünnist alates (Cacciatore *et al.*, 2019).

Igal lapsel peab olema tagatud tervis, sealhulgas seksuaalervis ning sellekohane haridus (European Network of Ombudspersons for Children, 2017; Lapse õiguste konventsioon, 1991; Majanduslike, sotsiaalsete ja..., 1993). Traditsiooniliselt keskendub seksuaalharidus seksuaalvahekorra hoidumisele (ingl k *abstinence*). Sellele vastandub *negatiivsete tervisenäitajate* (nt soovimatud rasedused, seksuaalsel teel levivad infektsioonid (STLI-d) jm) vähendamine või seksuaalharidus, mis käsitleb seksuaalsust kui inimeseks olemise osa (Ketting & Winkelmann, 2013).

Laiapõhjaline seksuaalharidus (ingl k *comprehensive sexuality education*) on õpe, mis lähtub seksuaalsuse tunnetuslikest, emotsionaalsetest, kehalistest ja sotsiaalsetest külgedest (UNESCO *et al.*, 2018). Õpilane saab vajalikud teadmised, oskused, hoiakud ja väärtused ning on jõustatud hoidma oma tervist, heaolu, eneseväärikust, suhteid (k.a seksuaalsuhteid) ja õigusi. Lisaks mõistab, kuidas tema valikud mõjutavad teda ennast ja teisi. Varasemalt on kasutusel olnud mõiste *holistiline seksuaalharidus* (ingl k *holistic sexuality education*) (Eesti Seksuaalervise Liit, 2015) ja kuigi on vaieldud, et need mõisted ei ühti täielikult (Miedema *et al.*, 2020), siis uuemates allikates eelistatakse siiski üldiselt selle asemel *laiapõhjalise seksuaalhariduse* mõistet (Ketting *et al.*, 2021). Levinud käsitluste järgi katab laiapõhjaline seksuaalharidus nelja suurt teemat: 1) noorte õigused, osalus ja tegevusvõimekus, 2) seksuaal- ja reproduktiivervis, 3) sooline võrdõiguslikkus ja 4) positiivne seksuaalsus ja üksteist austavad suhted (Miedema *et al.*, 2020).

Hoolimata üleskutsest ja juhendist, kuidas rakendada koolides laiapõhjalist seksuaalharidust (UNESCO *et al.*, 2018; World Health Organization Regional Committee for Europe, 2016), tagatakse vähem kui pooltes Euroopa riikides selle terviklik rakendamine (Ketting & Ivanova, 2018). 2010. aastal ilmusid Euroopa seksuaalhariduse standardid, mis tõlgiti eesti keelde aastal 2015 (Eesti Seksuaalervise Liit, 2015) ja mis on võimaldanud õpetajatel anda teaduspõhiseid soovitusi järgides laiapõhjalist seksuaalharidust. Võrreldes UNESCO juhendiga on panevad Euroopa seksuaalhariduse standardid suuremat rõhku

kriitilisele mõtlemisele ja seksuaalsuse positiivsele mõjule (Miedema *et al.*, 2020). Eesti seksuaalharidus üldiselt viimastel hinnangutel laiapõhjaline (Ketting *et al.*, 2021), vaatamata sellele ei ole mitmed I kooliastme õpetajad teadlikud antud standarditest (Viidas, 2023). Nii koolieelsete lasteasutuste, kui II ja III kooliastme õppuritele on välja antud seksuaalhariduslikke materjale. Samal ajal on jäänud tähelepanuta seksuaalharidus I kooliastmes (7.–10. a) (vt Lisa 1).

Eestis on riiklikult oluline õpilastele anda eakohased seksuaalhariduslikud teadmised (Sotsiaalministeerium, 2021). Samas näitab Eesti viimane statistika seksuaalhariduslike teadmiste ja turvalise seksuaalkäitumise langust (Lõhmus *et al.*, 2023). Nooremad õpilased käituvad riskivamalt ning nende hoiakud on vähem sallivad (Lõhmus *et al.*, 2023; Piksööt & Oja, 2023). Paljud õpilased tunnevad vajadust laiapõhjalisema ja varasema seksuaalhariduse järele (Lõhmus *et al.*, 2023). Ka laiapõhjalist seksuaalharidust on kritiseeritud, kuna see pole kõigi hinnangul (Miedema *et al.*, 2020) piisavalt lai ning jääb pinnapealseks seksuaalsuse positiivsuse ja *heteronormatiivsuse* ehk heteroseksuaalsust ainuõigeaks pidava uskumuse käsitlemisel.

1.2. Seksuaalhariduse vajalikkus ja takistused

Laiapõhjaline seksuaalharidus aitab suurendada turvalisust, vähendada negatiivseid tervisenäitajaid, tõsta rahulolu nii enda kui õppimise vastu ning aitab Eestil kinni pidada rahvusvahelistest lepetest. Eestis alustati 1996. aastal kohustusliku inimeseõpetusega, mis kätkes endas seksuaalharidust. Selle tulemusena kasvasid head seksuaalteadmised ja tõhus rasestumisvastaste vahendite kasutamine (Part, 2015). Üha vähem on Eesti noorte seas mitme partneriga noori, pikka aega kasvas kondoomide kasutamine (Lõhmus *et al.*, 2023) ja abortide arv on aastatega vähenenud (Jahilo, 2023), mis näitab seksuaalhariduse positiivset mõju.

Laiapõhjalise seksuaalharidusega on võimalik ennetada *seksuaalset väärkohtlemist*, mis hõlmab seksuaalset ahistamist ja seksuaalvägivalda (Hillep & Pärnamets, 2020). Suur osa Eesti noori on kogunud *seksuaalset ahistamist* ehk soovimatut ja ebameeldivat seksuaalset tähelepanu päriselus ja teadaolevate arvude järgi on pea viiendik neist juhtumitest toimunud alla 12aastaste lastega (Hillep & Pärnamets, 2020). Samas üle poolte inimeste ei räägi kellelegi nendega juhtunust (Hillep & Pärnamets, 2020). Seksuaalse ahistamise kogemus mõjutab inimest pikalt – esineb rohkem masendust, pingsolekut, abitust ja enesetapumõtteid (Soo *et al.*, 2016). Sotsiaalministeerium (2021) peab ülioluliseks lastevastase *seksuaalvägivalla* ehk kontaktsete ja mittekontaktsete seksuaalaktide, kus laps on osaline (Hillep & Pärnamets, 2020), ennetamist ja teadlikkuse tõstmist. Õpilased soovivad koolist

rohkem infot väärkohtlemisest hoidumise ja abi võimaluste kohta, kuid hindavad selle kohast haridust mitterahuldavaks ja õpetajate ettevalmistust ebaühtlaseks (Hillep & Pärnamets, 2020). Samal ajal peavad mitmed I kooliastme inimeseõpetuse õpetajad õpilaste kokkupuudet seksuaalse ahistamisega minimaalseks ja teemat ebaoluliseks (Viidas, 2023).

Eesti õpilaste heaolu kahaneb ja vaimne tervis halveneb nende vanuse kasvades (Kukk & Nurk, 2023). Tervislik eluviis ja tugevam vaimne tervis on seotud positiivse minapildiga (Liberska & Boniecka, 2016). Laiapõhjalise seksuaalhariduse eesmärk on tagada positiivne minapilt, sest käsitleb kehade erinevust, nende väärtustamist ja oma kehas ennast hästi tundmist (UNESCO *et al.*, 2018). Üks laiapõhjalise seksuaalhariduse eesmärk on suurendada sallivust seksuaalvähemuste vastu. Enamik *LGBT+* õpilastest, ehk lesbi, gei, bi, trans jm seksuaal- ja sooidentiteediga õpilastest, on tundnud end koolis ebaturvaliselt, sest on pidanud kuulma nii kaasõpilastel kui õpetajatelt vaenulikke märkusi, millele ei reageeritud (Ney *et al.*, 2018). Kiusamise ohvriks langenud *LGBT+* õpilased puuduvad rohkem koolist, saavutavad kehvemaid tulemusi ja kannatab nende vaimne tervis (Gegenfurtner & Gebhardt, 2017; Ney *et al.*, 2018). Üldine arusaam viitab sellele, et seksuaalne ja sooline sättumus on ettemääratud, mis seega mõjutab ka I kooliastme õpilasi (Bogaert & Skorska, 2020; Gegenfurtner & Gebhardt, 2017). Laiapõhjalise seksuaalhariduse üks osa on *LGBT+* teemade käsitlemine (UNESCO *et al.*, 2018), mis vähendab *LGBT+* õpilaste kiusamist ja tõstab nende vaimset tervist (Proulx *et al.*, 2019).

Eestis ei ole I kooliastme seksuaalharidus varasemalt olnud aktuaalne teema. Seetõttu on laiapõhjalise seksuaalhariduse andmisel mitmeid takistusi, millest üks olulisemaid on koolijuhtide ja õpetajate negatiivne hoiak (Hillep & Pärnamets, 2020; Ney *et al.*, 2018; Viidas, 2023). Sageli jätvavad õpetajad tundlikud teemad klassiruumis käsitlemata (Ketting *et al.*, 2016). Suur osa õpilastest ei saa terviklikku laiapõhjalist seksuaalharidust (Lõhmus *et al.*, 2023), mille üks põhjus on I kooliastme õpetajate seas levinud ainult osade teemade käsitlemine (Viidas, 2023). Lisaks tõrjuvale hoiakule takistab terviklikku lähenemist õpetajate vähene teadlikkus Euroopa seksuaalhariduse standarditest (Viidas, 2023).

Eesti ülikoolide õpetajakoolituses saavad tänased üliõpilased võrreldes varem õpetajaks õppinutega rohkem vajalikke teadmisi ja oskusi laiapõhjalisest seksuaalharidusest (Ketting *et al.*, 2021). Samas keskenduvad klassiõpetaja õpingud ülikoolis vaid põgusalt inimeseõpetusele ning lähtuvad peamiselt riiklikust õppekavast (Tallinna Ülikool, *s.a.*; Tartu Ülikool, *s.a.*). Kuna riiklikus õppekavas pole seksuaalharidus I kooliastmes selgesõnaliselt välja toodud (vt Lisa 1) võib jääda ka uutel õpetajatel teadmistest vajaka. Paljud vanemad õpetajad ei käsitle kõiki vajalikke teemasid (Goldschmidt-Gjerløw, 2022) ja Eesti õpetajate

keskmine vanus Statistikaameti päringu järgi on 49 aastat (isiklik suhtlus, 12. detsember 2023), mis näitab suurt arvu õpetajaid, kes on ülikooli ammu lõpetanud. Nii tunnevad mitmed õpetajad end ebapädevana laiapõhjalist seksuaalharidust andes (Viidas, 2023).

Laiapõhjaline seksuaalharidus hõlmab endast LGBT+ teemade käsitlemist (UNESCO *et al.*, 2018), kuid sageli on õpetajad need, kes on vaenulikud LGBT+ õpilaste vastu (Ney *et al.*, 2018) ning mida vanem õpetaja, seda tõenäolisemalt peab ta vastuvõetamatuks LGBT õpilasi (Turuuuringute AS, 2024). Kool peab olema salliv koht (Põhikooli riiklik õppekava, 2023) ja „hoiakute kujundamise võtmeisik on õpetaja, kelle ülesanne on pakkuda isiklikku eeskujuga [ja] toetada õpilaste loomupärasest soovist enda identiteedis selgusele jõuda” (Põhikooli riiklik õppekava, 2011, §5(3)). Samas on mitmete õpetajate seas levinud vaenulik või halvustav suhtumine LGBT+ õpilastesse (Raik, 2021), mis teeb võimatuks neil salliva keskkonna loomise. Õpilased soovivad, et õpetajad hariksid end rohkem LGBT+ teemadel (Pähn, 2022), kuid alla poolte õpetajatest on selleks valmis (Raik, 2021).

I kooliastme seksuaalharidus ei kajastu ka õpikutes või töövihikutes – õpetajate hinnangul on puudus I kooliastmele sobivatest õppematerjalidest (Viidas, 2023). Õpetajale suunatud materjal on välja antud vaid II ja III kooliastme õpetamiseks (Part & Kull, 2022) ning I kooliastme inimeseõpetuse õppematerjalides pole kajastatud seksuaalsust ja seksuaalvähemusi (Raag, 2021). Dr Kai Part töötab magistritöö kirjutamise hetkel selle nimel, et tulevikus välja anda I kooliastme õpetajaraamat (isiklik suhtlus, 7. aprill 2024).

Kui seksuaalharidusest räägitakse, siis satub see sageli poliitiliste arutelude kätte (Gacoin, 2017), mis põhinevad hoiakutel, mitte faktidel (ERR, 2020). Poliitiliste otsuste tegijad nõuavad seksuaalhariduse mõju hindamiseks uuringuid, kuid need on tihti vaid kitsa teema kohta ja ei võta arvesse käsituse laiapõhjalisust (BZgA Federal Centre for Health Education, 2018). Väärtushinnanguliselt mõjutatud teadus tekitab segadust ja mõjutab otsustajaid (VanTreeck *et al.*, 2023). Samal ajal on poliitikutel võim seaduste ja määrustega takistada teaduspõhist seksuaalharidust (nt Põhikooli riiklik õppekava) ja suunata avalikku arutelu (k.a vanemate ja õpetajate arvamusi) enda soovitud väärtuste suunas (Kuusik, 2019). Kuigi Eesti ühiskonnas on vähemus usklikud (Statistikaamet, *s.a.-a*), levitatakse sarnaselt poliitikute arvamustele ka usujuhtide arvamusi seksuaalsusest ja seksuaalharidusest meedias (Viilma, 2020). Niisiis on vanemate ootuste ja õpetajate teemavalikute mõjutajaks avaliku arvamuse kujundajate soovid. Need ootused ja teemavalikud määravad lõpuks, millist teavet õpilane saab.

1.3. Õpetajate ja lapsevanemate ootused ja valikud

„Vanematel on õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest” (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992, §27). „Vanema hooldusõigus hõlmab õigust (...) otsustada lapsega seotud asju” (Perekonnaseadus, 2009, §116 (2)). Lapsega seotud otsused teeb lapsevanem enda uskumuste ja teadmiste põhjal. Enamik lapsevanemaid soovivad oma lapsele parimat seksuaalharidust, mis võimalik (Tortolero *et al.*, 2011). Siiski mõjutavad lapsevanemate ootusi isiklikud ja kultuurilised eelarvamused ja mitte kõik lapsevanemad ei toeta laiapõhjalist või üldse mingisugust seksuaalharidust (Hungo & Casinillo, 2023; Tortolero *et al.*, 2011). Uuringutes on sage paariprotsendiline vähemus, kes on kategooriliselt vastu seksuaalsuse teemadele, kes peab seksuaalharidust väärkohtlemiseks ja LGBT+ teemade käsitlemist propagandaks (Depauli & Plaute, 2018; Raik, 2021; Viidas, 2023). Niisiis võib olla keeruline laiapõhjalist seksuaalharidust I kooliastmes rakendada, kui lapsevanemad ei mõista ja ei toeta nende teemade õppimist.

Põhikooli riikliku õppekava sotsiaalainete lisa (Ainevaldkond „Sotsiaalsained”, 2023) näeb ette inimeseõpetust I kooliastmes kaks korda. Inimeseõpetus on laia teemaderingiga õppeaine.

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväarsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest (Ainevaldkond „Sotsiaalsained”, 2023, lk 2).

Seksuaalharidus on seotud mitme teemaga inimeseõpetuses (Lisa 1). Lai teemadering ja üks tund nädalas kahe aasta jooksul ei pruugi tagada laiapõhjalist seksuaalharidust, mida õpilased ise on selgelt soovinud (Lõhmus *et al.*, 2023).

Värske õppekava jätab õpetajale vabad käed teemade käsitlemiseks (Põhikooli riiklik õppekava, 2011), mis võimaldab õpetajal anda laiapõhjalist seksuaalharidust I kooliastmes. Õppekava ja rahvusvaheliste juhiste võrdlusest on samas selgelt näha üldine seksuaalhariduse vähetähtsustamine ning mõne teema sootuks puudumine (vt Lisa 1). Õppekavas ja selle lisades on kasutatud sooneutraalseid väljendeid (nt „õpilane” või „nooruk”) (Põhikooli riiklik õppekava, 2011), mis näiliselt vabastab õppimise soorollidest, kuid samas võimaldab selgesõnaline soorollide ja -stereotüüpide teema käsitlemata jätmise heteronormatiivsel õpetamisel jätkuda (Gundersen and Roien 2018, viidatud Roien *et al.*, 2022 j). Õpetajate töökoormus on suur (Taimalu *et al.*, 2020) ja hoolimata võimalusest seksuaalhariduslikud teemad tunnis ette võtta, on suure töökoormuse tõttu vähetähtsustatud, et enamik õpetajaid teeb seda.

Austria õpetajad käsitlevad oma tundides enim emotsioonide, keha arengu, seksuaalsuse ja tervise, ja kultuuri mõju seksuaalsusele teemasid; vähim käsitlevad õpetajad oma tundides teemasid: seksuaalsuse seotus puuete ja migratsiooniga, nauding, ja seksuaalsus ning sugu (Depauli & Plaute, 2018). Eesti õpetajad peavad kõige olulisemateks erinevaid suhteid, seksuaalõigusi, bioloogilisi erinevusi sugude vahel ja eneseväljendamise õigust; sarnaselt on üks vähemolulistest teemadest seksuaalsuse positiivne mõju, lisaks ka viljastumise viisid, STLI-d ja raseduse vältimine (Viidas, 2023). Austria uuring näitas, et sealsed vanemad ja õpetajad on enamasti ühel meelel, millised teemad on kõige olulisemad, kuid seejuures pidasid õpetajad rohkem teemasid olulisemaks (Depauli & Plaute, 2018). Teemad, mida mõlemad grupid pidasid kõige olulisemaks olid: hügieen, anatoomia ja kehade bioloogilised erinevused, täiskasvanute roll turvalisuse tagamisel, rasedus ja sünn, ning negatiivsete tunnetega toime tulemine suhetes. Vähim peeti oluliseks teemasid: raseduse ärahoidmine ja rasestumisvastased vahendid, STLI-d, valikud seoses raseduse ja pereplaneerimisega, ning viljakustsükkel.

Lapsevanemad peavad varases koolieas kõige olulisemaks tihedat kooli ja kodu koostööd seksuaalhariduses, see tähendab teadlikkust tundide sisust ja kaasatust tundide läbiviimises (Depauli & Plaute, 2018). See aitab maandada lapsevanemate eelarvamusi ja hirme seksuaalhariduse osas. Seksuaalhariduse teeb lapsevanematele soovimatuks teemaks piinlikkus ja eelarvamused nii seksuaalhariduse olemuse kui ka sisu osas (Depauli & Plaute, 2018; Hungo & Casinillo, 2023). Lapsevanemad peavad väga oluliseks, et seksuaalharidus oleks eakohane (Shin *et al.*, 2019). Sama rõhutavad ka õpetajad (Depauli & Plaute, 2018) ning mõlemad Euroopa seksuaalhariduse standardid ja UNESCO seksuaalhariduse tehniline juhis (Eesti Seksuaaltervise Liit, 2015; UNESCO *et al.*, 2018).

Erinevate riikide ja ka ühe riigi erinevate kogukondade ning ka erinevast soost lapsevanemate hinnangud ja ootused seksuaalharidusele võivad erineda drastiliselt (Depauli & Plaute, 2018; Hungo & Casinillo, 2023; Hurst *et al.*, 2024; Shin *et al.*, 2019; Tortolero *et al.*, 2011). Ühe riigi sees olevate kultuuride hinnangud on mõjutatud pere kodukeelest, rassist, perekonnaseisust, usulisest kuuluvusest, poliitilisest sättemusest ja majanduslikust seisust (Hurst *et al.*, 2024; Tortolero *et al.*, 2011). Eesti elanikkond on ühes maakonnas või linnas tavaliselt ühe suure rahvusenamusega (v.a Tallinn ja Harjumaa), näiteks Tartus on 79 tuhat eestlast, 11 tuhat venelast, 5 tuhat ukrainlast ja 6 tuhat muust rahvusest inimest (Statistikaamet, *s.a.-b*). Lapsevanemate hinnangud seoses seksuaalhariduse sisu ja korraldusega on seotud ka lapsevanema sooga, kus isade jaoks ei ole nende laste seksuaalharidus niivõrd oluline, kuid teemade olulisuse järjestuses on mõlemast soost

vanemad tavaliselt ühte meelt (Depauli & Plaute, 2018). Vanemate haridustasemest võib sõltuda nende ootus seksuaalharidusele, kuid enamasti (Tortolero *et al.*, 2011) ei ole seost kõrghariduse omandamise ja ootuste vahel.

1.4. Uurimisprobleem, eesmärk ja uurimisküsimused

Laiapõhjaline seksuaalharidus lähtub inimeseks olemisest ning rahvusvahelisest õigusest. Kõikehõlmav käsitlus muudab Eesti inimeste seksuaalkäitumist tervislikumaks ja turvalisemaks. Paranevad negatiivsed tervisenäitajad, tervem õpilaste vaimne tervis muudab nad enesega rahulolevamateks ning suureneb turvatunne nii koolis kui mujal.

Uuritud varase kooliea õpilaste lapsevanemad teistes riikides erinevad oma hoiakutelt ja ootustelt seksuaalharidusele riigiti ja kogukonniti. Lapsevanematel on oma nägemus ning ootused seksuaalhariduses käsitletavatest teemadest ja seksuaalhariduse korraldusele. Eesti I kooliastme lapsevanemate arvamus pole aga varasemalt uuritud. Lapsevanematel lasub lõplik vastutus oma lapse heaolu tagamisel. Teades lapsevanemate ootusi on riigi tasandil võimalik soodustada lapsevanemate korrektseid teadmisi ja maandada hirme teavitustööga. Koolil on võimalik planeerida ainekava arvestades perede vaateid ja kogukonna kultuurilist tausta. Õpetajal on võimalik arvestada lapsevanemate erinevate ootustega ja nii hoida ära konflikte ja vastuseisu. Nii saab luua tugeva aluse lapse terviklikule ja turvalisele arengule.

Antud teema olulisusest tulenevalt on minu magistritöö eesmärk kaardistada Tartu koolide lapsevanemate hinnangud seoses laiapõhjalise seksuaalhariduse andmisega I kooliastmes sisu ja korralduse osas ning analüüsida kuidas vanemate taustandmed ja teised hinnangud neid hinnanguid mõjutavad. Uurimisküsimused on järgmised.

- Millised on lapsevanemate hinnangul vajalikud teemad I kooliastme seksuaalhariduses?
- Kuidas hindavad lapsevanemad seksuaalhariduse korraldust I kooliastmes?
- Kuidas mõjutavad vanemate taustandmed ja teised vastused nende hinnanguid?

2. Metoodika

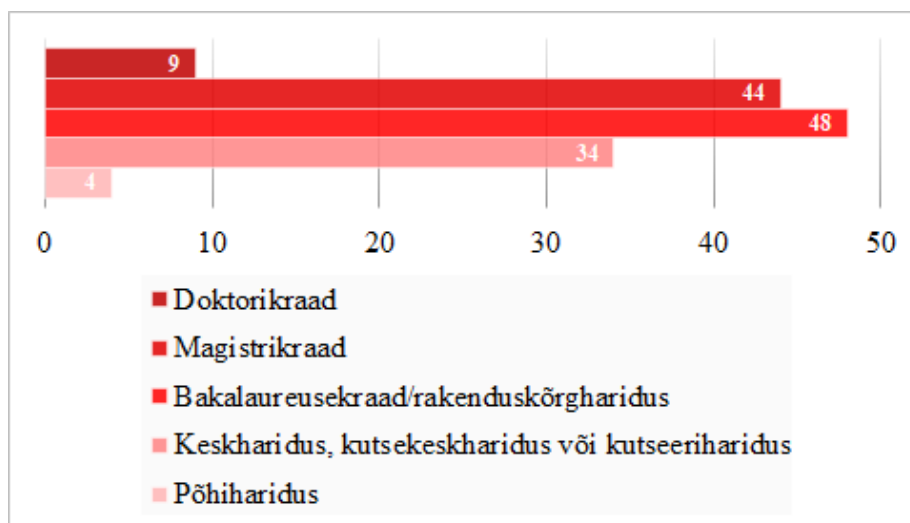
Metoodika peatükis tutvustatakse uurimuse ülesehitust ja läbiviimise protsessi. Selles peatükis selgitatakse, milliste põhimõtete alusel koostati valim ning antakse üksikasjalik ülevaade andmete kogumisest ja analüüsist. Lähtuvalt magistritöö eesmärkidest planeeriti kvantitatiivne uurimus.

2.1. Valim

Magistritöö käigus koostati sihipärane valim – valimisse võeti uuritavaid eelnevalt kindlaks määratud kriteeriumite järgi. Uuritav piirkond oli Tartu linn ja valimisse kuulusid munitsipaalkoolide 1.–3. klassi õpilaste lapsevanemad. Magistritöö ei arvestanud spetsialiseerunud hariduslike erivajadustega tegelevate koolidega ning seetõttu jäid valikust välja Tartu Herbert Masingu Kool, Tartu Maarja Kool, Tartu Pärl Kool. Valikusse osutunud koolides õpib 2024/25 õppeaastal I kooliastmes 2846 õpilast (Haridussilm, *s.a*).

Küsimustik saadeti välja 702 I k.a õpilase vanematele suvaliselt valitud viies koolis Stuudiumi portaali kaudu. Lõplikku valimisse jäi 139 lapsevanemat. See teeb vastamise protsendiks 19,8% välja saadetud küsimustikest. Taustandmetest selgus, et vastas 127 naist (91,4%), 11 meest (7,9 %) ja üks muu valiku valinud lapsevanem (0,7%). Vastanute keskmine vanus oli 39, pea kõik (97,8%) vanematest olid vanusevahemikus 30–50 a. Lapsevanematelt küsiti ka nende haridustaset (joonis 1). Klasside järgi jaotatult jagunesid lapsevanemad üsna võrdselt – 1. kl 38,8%, 2. kl 33,8% ja 3. kl 27,3%.

Joonis 1. Uuringus osalenute haridustase

2.2. Andmekogumine

Lapsevanemate hinnanguid ja arvamusi koguti Google Formsi veebikeskkonna ankeetküsitlusega (vt Lisa 2). Nii oli võimalik efektiivselt kokku koguda suur hulk vastajaid. Küsimustik valmis töö teoreetilisele osale tuginedes. Küsimustik oli jagatud kahte osasse: sissejuhatav osa ja vanemate hinnangud seksuaalharidusele. Sissejuhatav osa koosnes neljast taustküsimusest, mis selgitasid välja lapsevanemate vanuse, soo, hariduse ja lapse klassi. Teine osa koosnes üheksast sisulisest küsimusest (millest kolm jagunesid veel omakorda

alaküsimusteks: hinnangud teadlikkusele, hinnangud teemade olulisusele ja kaks väite hinnangut), kaheksast vabast põhjendamisväljast ning ühest vabast kommentaariväljast.

Kaks pikka sisuküsimust nõudsid enda teadlikkuse seksuaalhariduslikel teemadel hindamist (nt „Seksuaalvägivald ja turvalisus (väärkohtlemise tuvastamine, nõusolek, abivõimalused).”) ja UNESCO seksuaalhariduse tehnilise juhendi teemade õpetamise (nt „Kehade bioloogilised erinevused. Suguelundite ehitus.”) olulisuse hindamist. Hinnangud anti 5-palli skaalal, kus „1” tähendas vastavalt vähest teadlikkust ning teema ebaolulisust ja „5” kõrget teadlikkust ja teema olulisust. Veel küsiti lapsevanematelt õige/vale hinnanguid mõne väite kohta ja valikvastustega arvamust erinevate teemade kohta (nt „Mis vanuses peaks seksuaalharidus koolis/lasteaias algama?”). Samuti paluti lapsevanematel veel kindlaid allikaid kas järjestada olulisuse järgi või valida osapoolte seast olulised. Iga küsimuse juures oli võimalus vastajal põhjendada oma vastust või kommenteerida midagi, mida uurija ei osanud ette näha. Viimaks oli lapsevanematel võimalus avatud küsimuses lisada, mida nad soovikorral muudaksid I kooliastme seksuaalhariduse korralduses või sisus. Tulenevalt heast teadustavast (2023) püüdis autor koormata uuritavad võimalikult vähe – niisiis oli küsimustik lihtsasti täidetav ja küsimustele vastamine võttis aega umbes 10 minutit.

Pilootuurimusega hinnati küsimustiku valiidsust. Sellele vastasid kaks lapsevanemat väljaspoolt Tartut, kellest ühe laps õpib I kooliastmes ja teise laps käib lasteaias viimases rühmas. Uuringu piloteerimine oli oluline, et kontrollida, kas küsimused on selged ning vastamine hõlbus. Vastajad küsimustikust vigu ei leidnud ja soovitusi ei andnud.

Pilootuurimuse põhjal küsimustes muudatusi ei tehtud ja vastanute vastused kustutati.

Tartu linna vanematelt koguti andmeid ajal 24.01.–12.02.2025. Küsimustik oli aktiivne veel nädal aega, kui viimane kool selle oma lapsevanematele edastas. Koolid, millega ühendust võeti olid valitud juhuslikult loosi teel Tartu linna munitsipaalomandis tavakoolide seast. Küsimustik saadeti õppejuhi või muu sellise ametinimetusega inimesele tema kooli kodulehel olevale e-posti aadressile. Kui kirjale ei vastatud, siis püüti õppejuhiga kontakt saavutada, kuniks vastus saadi. Kaaskirjas (vt Lisa 2) selgitati uurimuse eesmärki ning küsimustiku sissejuhatuses kinnitati, et vastused lähtuvad põhimõtetest, mis on kirjas Heas teadustavas (2023), ehk vastused koguti muu hulgas nõusoleku alusel vabatahtlikult, võimalusega iga hetk katkestada ja anonüümselt. Õppejuhte paluti küsimustik edastada 1.–3. klasside lapsevanematele Stuudiumis. Andmed koguti isikustamata kujul, neid talletatakse autori parooliga kaitstud isiklikus arvutis ja Google Drive’i keskkonnas ning neile pääseb ligi ainult töö autor. Andmed kustutatakse magistritöö positiivse tulemuse korral kahe nädala jooksul.

2.3. Andmeanalüüs

Kogutud andmed analüüsiti kasutades kvantitatiivseid meetodeid. Microsoft Office Exceli andmetabelis korrastati ja kodeeriti kogutud andmed. Küsimuste vastusevariandid kodeeriti ja tõsteti ümber vabavaralisse andmetöötlusprogrammi JASP 0.19.3.0. Võttes aluseks kolm magistritöö uurimisküsimust kirjeldati ja analüüsiti andmeid. Selleks leiti vastuste keskmisi ja sagedusi. Tulemuste esitamiseks koostati jooniseid leiti vajalikud protsendid teksti koostamiseks.

Kolmanda uurimisküsimuse jaoks viidi läbi korrelatsioonianalüüs, kus püüti leida 1) sissejuhatava osa küsimuste ja sisuosa küsimuste või 2) sisuosa küsimuste ja sisuosa küsimuste vahel seoseid vastustes. Selleks leiti kahele pikale hinnanguküsimusele keskmine vastanu hinnang (keskmine vastanu teadlikkuse hinnang ja keskmine UNESCO seksuaalhariduse tehnilise juhendi teemade olulisuse hinnang). Seoste mõõtmiseks kasutati Spearmani korrelatsioonikordajat.

Lapsevanemate põhjendused koguti küsimuse kaupa kokku, nummerdati ning lasti DeepSeek tehisintellekti suurel keelemudelil (Hangzhou DeepSeek Artificial Intelligence Basic Technology Research Co., Ltd., 2025) koostada kommentaaridest esmane grupeering väidete kaupa. Grupid kontrolliti käsitsi üle ning esitati sagedustabelites. Iga kommentaari võimaluse juures on tulemustes toodud välja kommentaaride arv ning mitu lapsevanemat teatud teemat oma kommentaaris puudutas. Andmed töödeldi järgides privaatsust, isikuandmete kaitse põhimõtteid ja regulatsioone (Tartu Ülikooli eetikakeskus & Eesti Teadusagentuur, 2023).

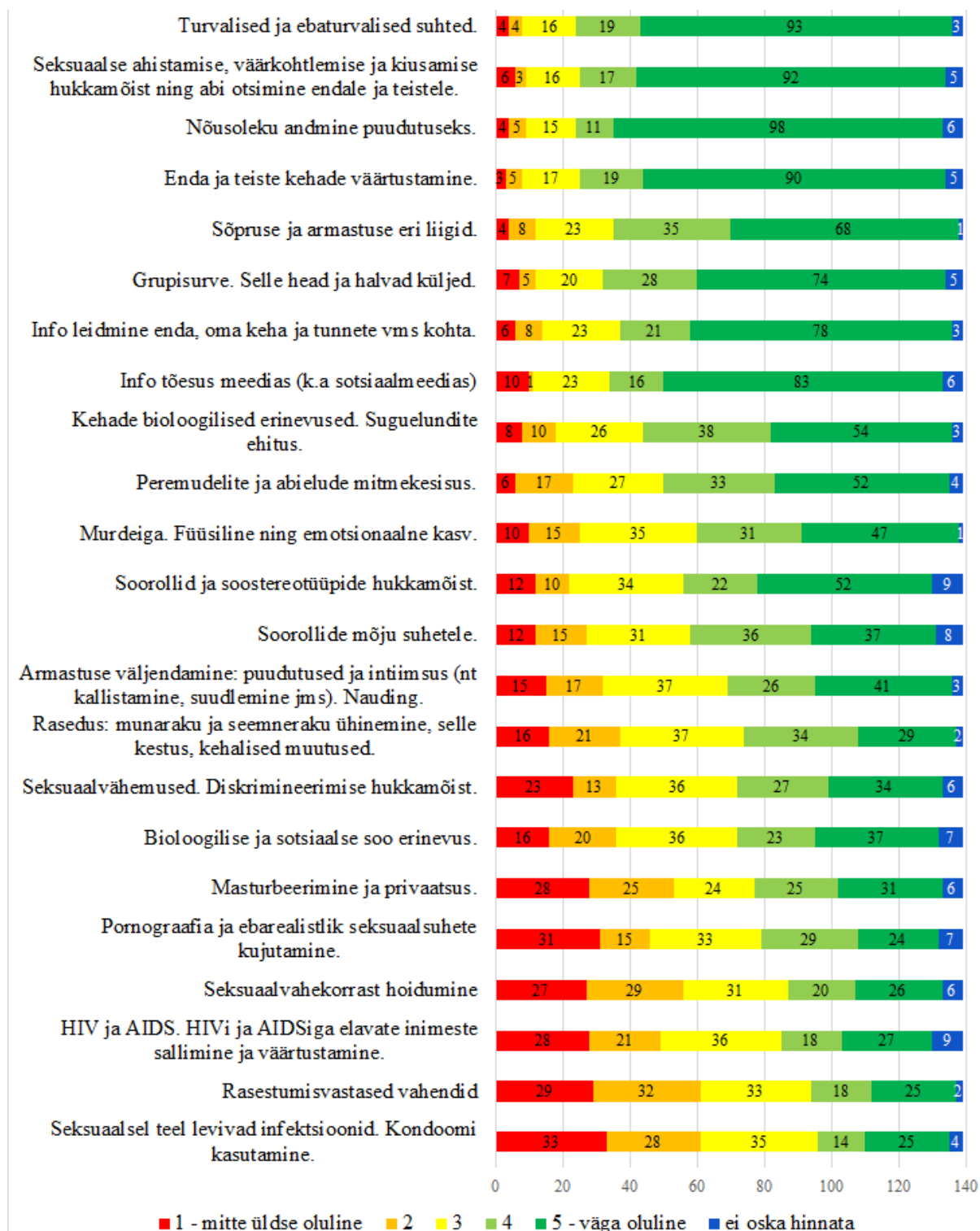
3. Tulemused

Magistritöö eesmärk oli kaardistada Tartu koolide lapsevanemate hinnangud seoses laiapõhjalise seksuaalhariduse andmisega I kooliastmes sisu ja korralduse osas ning analüüsida kuidas vanemate taustandmed ja teised hinnangud neid hinnanguid mõjutavad. Siinses peatükis antakse ülevaade tulemustest, lähtudes uurimisküsimustest.

3.1. Seksuaalhariduse sisu

Esimese uurimisküsimusega kaardistati, olulisi teemasid lapsevanemate hinnanguil (joonis 2).

Joonis 2. Lapsevanemate hinnangud UNESCO seksuaalhariduse juhendi teemade õppimise olulisusele I kooliastmes. Skaala on vastajate arv (n = 139)

Küsimusele, kus pidi hindama UNESCO seksuaalhariduse tehnilisel juhendil põhinevate teemade õpetamise olulisust I kooliastmes, hinnati kõige olulisemaks suhete, turvalisuse ja vägivallega seotud teemad ning kõige vähem oluliseks peeti seksuaal- ja reproduktiivtervisega

seotud teemad. Vanemate täpsemad hinnangud seksuaalhariduse teemade olulisusele on esitatud joonisel 2. Joonisel on näidatud kõik valikus olnud seksuaalhariduslikud teemad. Teemad on kahanevas järjekorras selle järgi, kui oluliseks lapsevanemad igat teemat pidasid, vastusevariantide „4” ja „5 – väga oluline” summana.

Nelja teema puhul kaalus negatiivsete vastuste arvu üle positiivsete vastuste arvu. Need teemad olid seotud pornograafia (negatiivseid vastuseid 46, 33,1%), seksuaalvahekorra hoidumise (neg. v. 56, 40,3%), HIVi ja AIDSi (neg. v. 49, 35,3%) ning STLI-de, kondoomide (neg. v. 61, 43,9%) ja muude rasestumisvastaste vahenditega (neg. v. 61, 43,9%). Kõigi teiste teemade puhul leidis suurem osa vanemad, et need on mingil määral I kooliastmes olulised. Kõiki teemasid pidasid väga oluliseks vähemalt 24 lapsevanemat (17,3%). Mitte üldse oluliseks pidas kõiki teemasid vähemalt 3 lapsevanemat (0,02%). Enim „ei oska hinnata” vastuseid said teemad soorollide, HIVi ja AIDSi ning pornograafia ja masturbeerimise kohta. Üks lapsevanem valis iga teema puhul vastuse „ei oska hinnata”.

Vanematele anti võimalus enda vastuseid põhjendada. Saadud vastused jagas tehisarukindlateks väideteks, kusjuures ühes lapsevanema kommentaaris võis kajastada mitu väidet. Lisaks tabelis 1 toodud väidetele, kommenteeris kaks vanemat veel vajadust lapsevanemaid harida, sest peeti endit teadmatuks osadel teemadel.

Tabel 1. UNESCO seksuaalhariduse (SH) tehnilise juhendi teemade valik – grupeeritud põhjendused vastustele (kommentaare kokku 56)

Tehisaruk grupeeriv väide	Vastuste arv
Mingis vormis SH on I kooliastmes vajalik.	27
I kooliastme SH puhul on oluline eakohane lähenemine nii sisult kui vormilt.	20
Kõik UNESCO seksuaalhariduse tehnilise juhendi teemad ei ole I kooliastmes sobilikud.	17
SH ei tohi üldse I kooliastmes anda.	16
Varajane SH aitab tagada turvalisust.	8
LGBT+ teemad on SH puhul ebavajalikud.	3
SH andmisel on oluline sallivus ja eelarvamuste vaba keskkond.	3

Küsimusele, kui paljusid neist 23 teemast vanemad oma lapsega käsitlenud on, vastas 72 lapsevanemat 1–5 teemat (51,8%). 6–10 teemat on käsitlenud 39 vastanut (28,1%), 10–15 teemat 18 vastanut (12,9%), 16+ teemat 2 vastanut (1,4%). Ühtegi teemat pole käsitlenud 8 lapsevanemat (5,8%). Vanemate põhjendusi leiab tabelist 2.

Tabel 2. Ise lapsega seksuaalhariduslike teemade käsitlemine – grupeeritud põhjendused vastustele (kommentaare kokku 59)

Tehisaru grupeeriv väide	Vastuste arv
Räägime teemadel, mida laps küsib ja mille vastu huvi tunneb.	21
I kooliaste on liiga vara enamiku või kõigi teemade jaoks.	18
Räägime kodus avatult ja/või algatan ise vestlusi.	9

3.2. Seksuaalhariduse korraldus

Teisest uurimisküsimusest lähtuvalt kaardistati lapsevanemate hinnanguid I kooliastme seksuaalhariduse korraldusele. 101 lapsevanemat (73,7%) pidasid seksuaalharidust I kooliastmes vajalikuks. 17 vanemat (12,4%) pidasid seda ebavajalikuks ja 19 vanemat (13,9%) ei osanud vajalikkust hinnata. Vastates täpsemalt küsimusele seksuaalhariduse alguse aja kohta, arvas 55 vanemat (39,6%), et see peaks algama lasteaias. 41 (29,5%) arvas sobivaks algusajaks I kooliastme, 40 (28,8%) II kooliastme ning 3 lapsevanemat (2,2%) III kooliastme. Kõik 139 vastanut nõustusid, et seksuaalharidus peaks olema osa kooliharidusest.

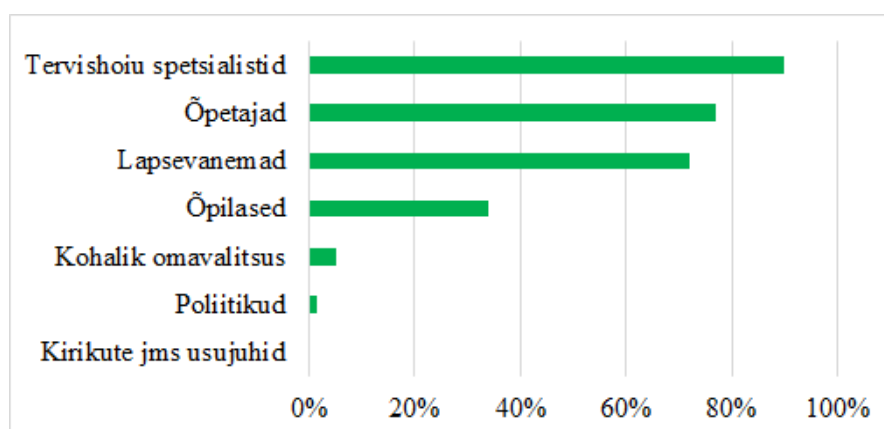
Lapsevanematel paluti hinnata olulisuse järgi kolme kohta, kust peaks laps saama oma seksuaalhariduslikud teadmised. Kõige olulisemaks hinnati lapsevanemat (128 vastanut, 89,2%), seejärel õpetajat (98 vastanut, 70,5%) ning kolmandana kirjandust (raamatuid jms) (56 vastanut, 40,3%). Kohati peeti veel kolmandana oluliseks perearsti (23 vastanut, 16,5%) ja kooliõde (29 vastanut, 20,9%). 14 vanemat (10,1%) ütlesid, et kõige olulisem on õpetaja ja 14 vanemat (10,1%) ütlesid, et lapsevanem on tähtsuses teisel kohal. Vastajate põhjendused selle kohta, kes peaksid otsustama kooli seksuaalhariduse sisu ja korralduse üle on tabelis 3.

Tabel 3. Eelistatud seksuaalhariduse allikad – grupeeritud põhjendused vastustele
(kommentaare kokku 47)

Tehisaru grupeeriv väide	Vastuste arv
Oluline on mitme allika poolt antav teave.	17
Vanemad ei ole alati hea esimene valik (väärarusaamad, hirm jms)	7
Sotsiaalmeedia ja sõbrad levitavad valeinfot.	6

Küsimusele, kes peaks otsustama, kuidas ja mida õpilased õpivad, joonistus välja selge trend spetsialistide ja lapsega seotud inimeste poole (joonis 3).

Joonis 3. Lapsevanemate 3 valikut, kes peaksid otsustama kooli seksuaalhariduse sisu ja korralduse üle (n = 139)

Vastuoluline oli küsimus poiste ja tüdrukute lahus õpetamise kohta. Lapsevanematel paluti hinnata, kas mõningaid teemasid tuleks õpetada sugudele eraldi. 67 vanemat (48,2%) pidasid seda vajalikuks, 51 vanemat (36,7%) pidasid seda ebavajalikuks ning 21 vanemat (15,1%) ei osanud arvamust avaldada. Põhjendused valikutele soopõhise koos- või lahusõpetamise ja osapoolte koostöö kohta on tabelis 4.

Tabel 4. Soopõhine koos- või lahusõpetamine ja osapoolte koostöö – grupeeritud põhjendused vastustele (kommentaare kokku 25)

Tehisaru grupeeriv väide	Vastuste arv
Koosõpe suurendab sallivust ja vähendab tabusid.	9
Soopõhiselt eraldi õpetamine aitab vältida piinlikkust ja ebamugavust.	7
Koosõpe tagab objektiivsuse ja annab tervikliku arusaama.	6
Erinevatel sugudel on erinevad küsimused, nende küsimiseks on vaja eraldi ruumi.	4

Veel küsiti lapsevanematelt, kas lapsevanemad, õpetajad ja teised lapse hooldajad/kasvatajad peaksid tegema koostööd lapsele antava seksuaalhariduse osas. 128 vanemat (92,1%) leidsid, et see on oluline, 2 vanemat (1,4%) leidsid, et see on ebaoluline ja 9 (6,5%) ei osanud arvamust avaldada.

Viimasena paluti lapsevanematel hinnata seksuaalhariduslike tundide tihedust. Hetkel on seksuaalharidus üks osa 2.–3. klassi inimeseõpetuses. 77 vanemat (55,8%) leidis, et seda on parajalt. 36 (26,1%) sooviks rohkem seksuaalharidust ja 4 (2,9%) sooviks vähem. 21 lapsevanemat (15,2%) ei osanud öelda. Avatud küsimusele, mida lapsevanemad muudaksid I kooliastme seksuaalhariduse korralduses või sisus tõid 19 vanemat ($n = 43$) selgelt välja, et nad ei ole piisavalt kursis antud teemaga. Peamiselt kordasid vastanud eelnevate küsimuste vastuseid. Üks vanem soovis rohkem selgitustööd lapsevanematele; üks vanem rõhutas info otsimist ja tõesuse hindamist.

3.3. Taustandmete ja teiste vastuste mõju

Kolmanda uurimisküsimusega analüüsiti, kas lapsevanemate taustandmed ning teised hinnangud on seotud nende hinnangutega. Korrelatsioonanalüüs näitas, et lapsevanemate enda keskmise hinnangulise teadlikkuse ja kõigi UNESCO seksuaalhariduse tehnilise juhendi teemade olulisuse hinnangu keskmise vahel on statistiliselt oluline positiivne mõõdukas seos ($\rho=0,448$, $p<0,001$). Lapsevanemate kõigi UNESCO seksuaalhariduse tehnilise juhendi teemade olulisuse hinnangu keskmise ja seksuaalhariduse sobiva alguse aja hinnangu vahel on statistiliselt oluline negatiivne tugev seos ($\rho=-0,549$, $p<0,001$).

Olulisi seoseid taustandmete ja hinnangute vahel korrelatsioonanalüüsis ei leitud. Puudusid statistiliselt olulised seosed vanemate enda hinnatud teadlikkusel ja nende hariduse ($\rho=-0,072$; $p>0,05$) ja vanusega ($\rho=-0,011$; $p>0,05$). Statistiliselt olulised seosed puudusid ka

keskmise UNESCO seksuaalhariduse tehnilise juhendi teemade hinnangul võrrelduna haridusega ($\rho=-0,034$; $p>0,05$) ja vanusega ($\rho=0,088$; $p>0,05$). Sarnaselt puudusid statistiliselt olulised seosed lapse vanusel võrrelduna vanema hinnanguga seksuaalhariduse algusest ($\rho=-0,011$; $p>0,05$) ja vanema hinnanguga seksuaalhariduse mahust 2. ja 3. klassi inimeseõpetuse tundides ($\rho=-0,016$; $p>0,05$).

4. Arutelu

Käesoleva magistritööga uuriti lapsevanemate ootusi I kooliastme seksuaalharidusele. Täpsemalt kaardistati Tartu koolide lapsevanemate hinnangud seoses laiapõhjalise seksuaalhariduse andmisega I kooliastmes sisu ja korralduse osas ning analüüsiti kuidas vanemate taustandmed ja teised hinnangud neid hinnanguid mõjutavad.

Esimese uurimisküsimuse raames otsiti vastust, millised on lapsevanemate hinnangul vajalikud teemad I kooliastme seksuaalhariduses. Selgelt on lapsevanemate soov, et I kooliastmes õpiksid õpilased hindama olukorra turvalisust ja väärkohtlemise ohvriks sattudes oskaksid abi otsida. See on vastuoksne õpetajate arvamusele, kes pigem näevad, et see teema pole oluline ja õpilased sellega kokku ei puutu (Viidas, 2023). Võrdluses Austria lapsevanematega, hindavad Tartu lapsevanemad turvalisust oluliselt tähtsamaks õppeteemaks (Depauli & Plaute, 2018). Kuigi Austria lapsevanematele on turvalisuse teemad olulised, hinnati neid järjekorras pigem keskmiselt oluliseks. Pea pooled Eesti 16.–26. aastased noored kogenud seksuaalset ahistamist ja väärkohtlemist (Hillep & Pärnamets, 2020), mis võib mõjutada vanemate soovi tagada oma lapsele teadmised ja oskused turvalisusest. See ühtib ka Sotsiaalministeeriumi (2021) eesmärgiga lastevastast seksuaalvägivalda ennetada ja õpilaste sooviga sellekohast teavet saada (Hillep & Pärnamets, 2020).

Vähim soovisid vanemad teemasid, mis on nende hinnangul mõeldud vanemale sihtrühmale. Siin on ka töö üks piirang, UNESCO seksuaalhariduse tehniline juhend on jaotunud 6.–9. aastaste ja 10.–12. aastaste vahel erinevalt (vt Lisa 1), kuid Eestis lõpetab enamik õpilasi 3. klassi 10-aastaselt. Vastanuid oli I kooliastme klasside vahel võrdselt ja niisiis on loogiline, et mitmed 10.–12. aastaste teemad tundusid lapsevanematele ebavajalikud. Siiski sallivus, mille omandamiseks pole kunagi liiga vara, on enamikule vanematele ebaoluline. Alla poolte leidis, et seksuaalvähemuste diskrimineerimise hukkamõist on väärt õpetamist, veel vähem HIVi ja AIDSi käes kannatavate inimeste sallimine. Kohati võib seda seletada sellega, et Eestis ei ole HIVi levik väga suur (Terviseamet, *s.a.*) ja meediakajastus vähene. Seksuaalvähemuste käsitlemise vähene olulisus

peegeldab eesti ühiskonna üldist sallimatust – vaid veidi üle poole rahvastikust peab homoseksuaalsust aktsepteeritavaks (Turuuuringute AS, 2024). Samas on õpilastel selge ootus, et õpetajad oleksid sallivamad ja hariksid end sel teemal (Pähn, 2022).

Võrrelduna, tähtsustati vähe armastuse näitamist, naudingut, masturbeerimist ja privaatsust. Mitmed teemad tekitavad vanemates ebamugavust (Shin *et al.*, 2019), kuid Tartu lapsevanemad vastasid sarnaselt Eesti õpetajatele (Viidas, 2023) ning Austria vanematele ja õpetajatele (Depauli & Plaute, 2018), kes hindavad naudingut ja seksuaalsuse positiivset mõju pigem ebaoluliseks. Positiivsena võib siiski lugeda tulemust, et enamikku UNESCO seksuaalhariduse tehnilise juhendi teemasid peab rohkem vanemaid oluliseks. See näitab, et õppekava ei vasta täielikult lapsevanemate ootustele, kuna olulised teemad on kirjas vaid üldsõnaliselt (vt Lisa 1). Lapsevanemad tahavad oma lapsele parimat ning enamik leiab, et seda võimaldab laiapõhjalisem seksuaalharidus. Seda kinnitavad ka teiste riikide uuringud, mis leiavad, et sageli on riigi või koolisüsteemi valitud lähenemine konservatiivsem, kui vanemad sooviks (Hurst *et al.*, 2024; Tortolero *et al.*, 2011).

Teise uurimisküsimusega sooviti leida, kuidas hindavad lapsevanemad seksuaalhariduse korraldust I kooliastmes. Selgelt on näha, et vanemate jaoks on antud teadmised ja oskused koolis olulised. Hinnangute juures võis mängida ka rolli fakt, et küsimustik oli üles ehitatud esmalt näitama vanematele seksuaalhariduse laiapõhjalisust ning alles seejärel küsiti, kuidas ja mis vanuses seksuaalharidus käima peaks. Võib oletada vanemate kommentaaridest, et suur osa neist ei olnud eelnevalt kursis, mida tähendab seksuaalharidus ja ilma eelteadmisteta võib see sõna ära ehmatada ja panna arvama, et räägitakse ainult seksist. Nii saab uskuda, et kui vanemad mõistavad, mida laiapõhjaline seksuaalharidus endast kujutab, siis nad soovivad seda võimalikult vara. Mõni lapsevanem tõi välja, et vanemaid tuleks sel teemal harida. Kuigi seda käesolevas uurimuses ei küsitud, siis on suure osa vanemate soov saada rohkem teadmisi seksuaalharidusest (Shin *et al.*, 2019). Lapsevanemad soovivad vanemad enda lastele anda võimalikult palju kasulikke teadmisi ja mitte seksuaalharidust piirata (Tortolero *et al.*, 2011). Selleks peetakse ka vajalikuks I kooliastmes või juba lasteaias algavat seksuaalharidust. Vanemad, kes peavad end teadlikumaks seksuaalhariduslikel teemadel, toetavad varem algavat seksuaalharidust.

Kõige olulisemaks seksuaalhariduse allikaks peavad vanemad iseennast, kuid kohe järgi tuleb õpetaja. Tartu lapsevanemad usaldavad õpetajaid seksuaalharidust andma. Võrdlusena, on Koreas õpetajad seksuaalhariduse spetsialistidest tagapool (Shin *et al.*, 2019). Samamoodi pidasid suur enamus vanemaid oluliseks koostööd õpetaja ja kodu vahel. See sarnaneb ka Austria vanematega, kelle suurim soov on koostöö (Depauli & Plaute, 2018).

Valikuid võib selgitada vanemate vähene teadlikkus, mis koolis tehakse ning mida võidaks õpetada. Nii võivad lapsevanemad tunda end eemalejätuna olulisest teemast nende lapse elus. Samas töid osad vanemad välja hirne, et liigne koostöö või arvestamine vähendab seksuaalhariduse laiapõhjalisust, kuna osa vanemaid peab seda ebaoluliseks või on üldse kategooriliselt vastu seksuaalharidusele. Kolmanda uurimisküsimusega analüüsiti kuidas mõjutavad vanemate taustandmed ja teised vastused nende hinnanguid ning kuigi antud magistr töö ei leidnud seost vanuse ja hinnangute vahel, ei saa mööda vaadata faktist, et näiteks homoseksuaalsuse aktsepteerimisel on magistr töö küsimustikule vastanute vanusegruppide vahel ühiskonnas 20 protsendipunktiline erinevus (Turuuuringute AS, 2024).

Kuigi osadele poliitikutele meeldib polemiseerida seksuaalharidust, ütlevad vanemad selgelt, et nad ei taha, et poliitikutel oleks selle kohta sõnaõigust. Kõige enim usaldatakse siiski arste ja teisi tervishoiu spetsialiste. Niisamuti kui poliitikud, võtavad ka usujuhid seksuaalsuse teemadel sõna, näiteks luterliku kiriku peapiiskop (Viilma, 2020), kuid ükski vastanud lapsevanem ei soovi, et usul oleks koht seksuaalhariduse üle otsustamisel. Mujal maailmas on vanemate suhtumine seksuaalharidusesse seotud usulise kuuluvuse ja kiriku küllastamisega (Hurst *et al.*, 2024; Tortolero *et al.*, 2011). Ettevaatlikkus sobitub üldisesse Eesti ühiskonna konteksti, kus vaid 24% vastanute vanuserühmast Eestis peab end usklikuks ning ainult 5,3% luterlaseks (Statistikaamet, *s.a.-a*).

Vastuoluline oli küsimus soopõhise koos- või lahusõpetamise kohta. 15% vanematest ei osanud sellele vastata ning lahusõpetamist eelistas ainult pea 12 protsendipunkti rohkem vanemaid. Võib arvata, et selle põhjus on teadmatus ja vähene süvenemine küsimusse. Peamiselt põhjendati vastuseid enda isiklikust kogemusest lähtudes, vanemad pelgasid häbi- ja piinlikkustunnet, mis nende lastel võib tekkida. Teiselt poolt kartsid vanemad, et lahusõpetades kinnistuvad õpilastes stereotüübid ja puuduvad teadmised teise soo kohta. Püsiv üldine lahusõpetamine võib kinnistada õpilastes soostereotüüpe, kuna õpetajad pole sageli neist teadlikud ja/või sisendavad neid ise (Rungi, 2020). Lapsevanemad, kes hindasid endit teadlikuks seksuaalhariduses, hindasid kõrgemalt seksuaalhariduse olulisust. Teadlikkus aga ei sõltunud vanema haridustasemest, sarnaselt ei sõltunud sellest ka kui oluliseks seksuaalharidust peeti. See vastab Ameerika Ühendriikide uuringu tulemustele, kus kõrghariduse olemasolu ei väljendanud seost seksuaalhariduse aja või vormi hinnangule (Tortolero *et al.*, 2011). Üks uurimuse piirang on vastajate sooline jaotuvus. Vastanute seas oli niivõrd vähe mehi, et polnud võimalik vastuseid usaldusväärselt võrrelda või üldistada.

Magistr töö valimis kajastusid ainult Tartu linna koolide lapsevanemad. Ühes kogukonnas on inimestel erinevad maailmavaated (Depauli & Plaute, 2018; Tortolero *et al.*,

2011) ning nii kajastavad tulemused kitsa grupi vaateid. Tartu on linn ning suuruselt teine Eestis ja ka sellel on mõju valimile. Kasulik võib olla sarnase uurimuse läbiviimine maapiirkonnas, suurtest tõmbekeskustest eemal. Käesolev uurimus on kvantitatiivselt läbiviidud. Kuigi vanematel oli võimalus lisada kommentaare, siis need polnud töö fookus. Vanemate täpsemate põhjenduste teadasaamiseks oleks tarvis teha kvalitatiivne uurimus. Käesoleva uurimuse küsimustik sai tagasi 19,8% vastuseid, neist enamus naistelt. Tegemaks laiapõhjalisi üldistusi Tartu vanemate kohta, oleks vajalik laiem lähenemine ning ka lühem küsimustik, mis võib suurendada vastajate protsenti.

Tänu sõnad

Soovin tänada töö juhendajat Aigi Kikkast asjalike soovitude ja kohase kriitika eest ning Karmen Kalki toe eest andmeanalüüsi koostamisel.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Markos Parve

/allkirjastatud digitaalselt/

14.05.2025

Kasutatud kirjandus

- Ainevaldkond „Kehaline kasvatus”. Põhikooli riiklik õppekava. Lisa 2 (2023). *Riigi Teataja I*, 10.08.2024, 2.
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1080/3202/3005/18m_pohi_lisa2.pdf#
- Ainevaldkond „Loodusained”. Põhikooli riiklik õppekava. Lisa 4 (2023). *Riigi Teataja I*, 10.08.2024, 2.
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1080/3202/3005/18m_pohi_lisa4.pdf#
- Ainevaldkond „Sotsiaalsained”. Põhikooli riiklik õppekava. Lisa 6 (2023). *Riigi Teataja I*, 10.08.2024, 2.
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1080/3202/3005/18m_pohi_lisa6.pdf#
- Bogaert, A. F., & Skorska, M. N. (2020). A short review of biological research on the development of sexual orientation. *Hormones and Behavior*, 119, 104659.
<https://doi.org/10.1016/j.yhbeh.2019.104659>
- BZgA Federal Centre for Health Education. (2018). *Conference Report: Sexuality Education – Lessons Learned and Future Developments in the WHO European Region*.
https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/BZgA_ConferenceReport_2017_EN.pdf
- Buffington, R. M. (2014). *A Global History of Sexuality: The Modern Era*. John Wiley & Sons, Incorporated.
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/tartu-ebooks/detail.action?docID=7103768>
- Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E., & Kaltiala, R. (2019). The Steps of Sexuality—A Developmental, Emotion-Focused, Child-Centered Model of Sexual Development and Sexuality Education from Birth to Adulthood. *International Journal of Sexual Health*, 31(3), 319–338. <https://doi.org/10.1080/19317611.2019.1645783>
- Depauli, C., & Plaute, W. (2018). Parents’ and teachers’ attitudes, objections and expectations towards sexuality education in primary schools in Austria. *Sex Education*, 18(5), 511–526. <https://doi.org/10.1080/14681811.2018.1433650>
- Eesti Seksuaaltervise Liit. (2015). *Euroopa seksuaalhariduse standardid*.
https://tai.ee/sites/default/files/2021-03/143039406413_WHO_Euroopa_seksuaalhariduse_standardid.pdf
- Eesti Vabariigi põhiseadus (1992). *Riigi Teataja I*, 15.05.2015, 2.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002?leiaKehtiv>
- ERR. (2020, oktoober 28). „Pealtnägija”: Kingo on endiselt laste seksuaalkasvatuse suhtes

kriitiline. *ERR*.

<https://www.err.ee/1152327/pealtnagija-kingo-on-endiselt-laste-seksuaalkasvatuse-suh-tes-kriitiline>

European Network of Ombudspersons for Children. (2017). *Position Statement on a*

“Comprehensive Relationship and Sexuality Education: The right of children to be informed”.

<https://enoc.eu/wp-content/uploads/2017/10/ENOC-position-statement-on-CRSE.pdf>

Gacoin, A. E. (2017). Encountering gender: Resisting a neo-liberal political rationality for sexuality education as an HIV prevention strategy. *Gender and Education*, 29(1), 66–83. <https://doi.org/10.1080/09540253.2016.1197378>

Gegenfurtner, A., & Gebhardt, M. (2017). Sexuality education including lesbian, gay, bisexual, and transgender (LGBT) issues in schools. *Educational Research Review*, 22, 215–222. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2017.10.002>

Goldschmidt-Gjerløw, B. (2022). Exploring variation in Norwegian social science teachers' practice concerning sexuality education: Who teachers are matters and so does school culture. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 66(1), 163–178. <https://doi.org/10.1080/00313831.2020.1869072>

Hangzhou DeepSeek Artificial Intelligence Basic Technology Research Co., Ltd. (2025). *DeepSeek (20. Jaanuari versioon) [suur keelemudel]*. chat.deepseek.com

Haridussilm. (s.a). *Üldharidus: Õpilased ja õppeasutused*.

<https://haridussilm.ee/ee/tasemeharidus/oppetasemed/yldharidus/opilased-ja-oppeasutused>

Hillep, P., & Pärnamets, R. (2020). *Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise hoiakute ja kogemuste uuring*. Justiitsministeerium.

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/laste_ ja_noorte_seksuaalse_vaarkohtlemise_uuring_2020_euk.pdf

Hungo, M., & Casinillo, L. (2023). Evaluating Parents' Perspective on Sex Education in Elementary Schools. *JPI (Jurnal Pendidikan Indonesia)*, 12, 826–835.

<https://doi.org/10.23887/jpiundiksha.v12i4.67469>

Hurst, J. L., Widman, L., Brasileiro, J., Maheux, A. J., Evans-Paulson, R., &

Choukas-Bradley, S. (2023). Parents' attitudes towards the content of sex education in the USA: Associations with religiosity and political orientation. *Sex Education*, 24(1), 108–124. <https://doi.org/10.1080/14681811.2022.2162871>

Jahilo, V. (2023, juuni 8). TAI: Abortide ja katkemiste juhtude arvudes mullu suuri muutusi ei

- esinenud. *Arst.ee*.
<https://arst.ee/2023/06/08/tai-abortide-ja-katkemiste-juhtude-arvudes-mullu-suuri-muutusi-ei-esinenud/>
- Ketting, E., Brockschmidt, L., & Ivanova, O. (2020). Investigating the ‘C’ in CSE: implementation and effectiveness of comprehensive sexuality education in the WHO European region. *Sex Education, 21*(2), 133–147.
<https://doi.org/10.1080/14681811.2020.1766435>
- Ketting, E., Friele, M., & Michielsen, K. (2016). Evaluation of holistic sexuality education: A European expert group consensus agreement. *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care, 21*(1), 68–80.
<https://doi.org/10.3109/13625187.2015.1050715>
- Ketting, E., & Ivanova, O. (2018). *Sexuality education in Europe and Central Asia – State of the art and recent developments. An overview of 25 countries*.
https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/BZgA_IPPFEN_ComprehensiveStudyReport_Online.pdf
- Ketting, E., & Winkelmann, C. (2013). New approaches to sexuality education and underlying paradigms. *Bundesgesundheitsblatt - Gesundheitsforschung - Gesundheitsschutz, 56*(2), 250–255. <https://doi.org/10.1007/s00103-012-1599-8>
- Kukk, M., & Nurk, E. (2023). Eluviis ja vaimne tervis eel- ja algkooliealistel lastel. M. Sisask (Toim), *Eesti inimarengu aruanne 2023. Vaimne tervis ja heaolu*. SA Eesti Koostöö Kogu.
<https://dSPACE.ut.ee/server/api/core/bitstreams/2c7eaa84-7ae2-4565-ab68-1a99dfa7d5f3/content>
- Kuusik, J.-K. (2019, märts 18). Eesti naistearstide selts pöördus peaminister Ratase poole: Oleme mures Eesti inimeste, eriti naiste õiguste pärast. *Õhtuleht*.
<https://www.oh tuleht.ee/952250/eesti-naistearstide-selts-poordus-peaminister-ratase-poolle-oleme-mures-eesti-inimeste-eriti-naiste-oiguste-parast>
- Lapse õiguste konventsioon (1991). *Riigi Teataja II 1996, 16, 56*.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>
- Liberska, H., & Boniecka, K. (2016). Health behaviours and body image of girls in the second phase of adolescence. *Health Psychology Report, 4*, 287–293.
<https://doi.org/10.5114/hpr.2016.62302>
- Lõhmus, L., Tamson, M., Pertel, T., Abel-Ollo, K., & Rüütli, K. (2023). *Eesti noorte seksuaalintervjuu: Teadmised, hoiakud ja käitumine. 2021. Aasta uuringu aruanne*.

- Tervise Arengu Instituut.
https://tai.ee/sites/default/files/2023-04/Eesti_noorte_seksuaaltervis_2023.pdf
- Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt (1992). *Riigi Teataja II 1993, 10, 13*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/23981>
- Miedema, E., Le Mat, M. L. J., & Hague, F. (2020). But is it *Comprehensive*? Unpacking the ‘comprehensive’ in comprehensive sexuality education. *Health Education Journal*, 79(7), 747–762. <https://doi.org/10.1177/0017896920915960>
- Ney, M., Rannaääre, K., & Raud, K. (2018). *Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuring*. Eesti LGBT Ühing.
https://4cda3621-8903-4162-9140-353a2ef1ab04.filesusr.com/ugd/5a1900_7a096b2e01084f81b16fb72914cf3380.pdf
- Part, K. (2015). *Sexual health of young people in Estonia in a social context: The role of school-based sexuality education and youth-friendly counseling services* [dissertatsioon, Tartu Ülikool]. <http://hdl.handle.net/10062/48844>
- Part, K., & Kull, M. (2022). *Seksuaalkasvatus. II ja III kooliaste. Õpetajaraamat*. Tervise Arengu Instituut.
https://tai.ee/sites/default/files/2022-04/seksuaalkasvatuse_opetajaraamat_2022_veeb.pdf
- Perekonnaseadus (2009). *Riigi Teataja I, 07.05.2025, 17*
<https://www.riigiteataja.ee/akt/107052025017?leiaKehtiv>
- Piksööt, J., & Oja, L. (2023). *Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring. 2021/2022. Õppeaasta tabelid*. Tervise Arengu Instituut.
https://tai.ee/sites/default/files/2023-03/HBSC_Tabeliraamat_2022.pdf
- Proulx, C. N., Coulter, R. W. S., Egan, J. E., Matthews, D. D., & Mair, C. (2019). Associations of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Questioning–Inclusive Sex Education With Mental Health Outcomes and School-Based Victimization in U.S. High School Students. *Journal of Adolescent Health*, 64(5), 608–614.
<https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2018.11.012>
- Põhikooli riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja I, 10.08.2024, 2*.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020?leiaKehtiv>
- Pähn, B. (2022). *LGBT+ noorte kogemused koolikeskkonnaga ja ettepanekud selle turvalisemaks muutmiseks* [bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. DSpace.
<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/0736c918-8e0d-4929-a5e9-d2662f5a6b1c/content>

- Raag, L. (2021). *LGBT+ teemade käsitlemine Eesti I-III kooliastme inimeseõpetuse õppematerjalides* [magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace.
<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/4c041de2-4080-4318-8f96-9b7f7d76d7a4/content>
- Raik, K. (2021). *Õpetajate teadlikkus ja valmisolek toetamaks LGBT+ kogukonda kuuluvat õpilast* [magistritöö, Tallinna Ülikool]. ETERA. <https://www.etera.ee/s/oKxHccnxat>
- Roien, L. A., Graugaard, C., & Simovska, V. (2018). The research landscape of school-based sexuality education: Systematic mapping of the literature. *Health Education, 118*(2), 159–170. <https://doi.org/10.1108/HE-05-2017-0030>
- Roien, L. A., Graugaard, C., & Simovska, V. (2021). From Deviance to Diversity: Discourses and Problematisations in Fifty Years of Sexuality Education in Denmark. *Sex Education, 22*(1), 68–83. <https://doi.org/10.1080/14681811.2021.1884060>
- Rungi, K. (2020). *Poiste ja tüdrukute lahus õpetamine kui sootundliku pedagoogika võimalus läbi õpetajate kogemuse* [magistritöö, Tallinna Ülikool]. ETERA.
www.etera.ee/zoom/84321/view
- Shin, H., Lee, J. M., & Min, J. Y. (2019). Sexual Knowledge, Sexual Attitudes, and Perceptions and Actualities of Sex Education among Elementary School Parents. *Child Health Nursing Research, 25*(3), 312–323.
<https://doi.org/10.4094/chnr.2019.25.3.312>
- Soo, K., Lukk, M., Ainsaar, M., Beilmann, M., Sammül, M., Tamm, G., Espenberg, K., Murakas, R., Arak, T., Aksen, M., Vahaste-Pruul, S., & Kutsar, D. (2016). *Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring*. Justiitsministeerium.
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/laste_ ja_noorte_seksuaalse_vaarkohtlemise_leviku_uuring_2015_0.pdf
- Sotsiaalministeerium. (2021). *Rahvastiku tervise arengukava 2020-2030*.
www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Tervishoid/rahvatervis/rahvastiku_tervis_e_arengukava_2020-2030.pdf
- Statistikaamet. (s.a.-a). *Rahvastiku demograafilised ja etno-kultuurilised näitajad*.
<https://rahvaloendus.ee/et/tulemused/rahvastiku-demograafilised-ja-etno-kultuurilised-naitajad>
- Statistikaamet. (s.a.-b). *RV0222U: RAHVASTIK, 1. JAANUAR | Aasta, Sugu, Maakond ning Rahvus*.
https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV0222U/table/tableViewLayout2

- Taimalu, M., Uibu, K., Luik, P., Leijen, Ä., & Pedaste, M. (2020). *Õpetajad ja koolijuhid väärtustatud professionaalidena. OECD rahvuvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2018 tulemused 2. Osa*. Haridus- ja Teadusministeerium.
https://harno.ee/sites/default/files/documents/2021-02/TALIS2_kujundatud.pdf
- Tallinna Ülikool. (s.a.). *Inimeseõpetuse didaktika (KAL7068.HR)*.
<https://ois2.tlu.ee/tluois/aine/KAL7068.HR>
- Tartu Ülikool. (s.a.). *Inimeseõpetuse alused ja didaktika (3 EAP)*.
<https://ois2.ut.ee/#/courses/HTOS.02.502/version/sv-2023-autumn-fulltime/details>
- Tartu Ülikooli eetikakeskus & Eesti Teadusagentuur. (2023). *Hea teadustava*. Tartu Ülikooli eetikakeskus.
https://eetika.ee/sites/default/files/2023-06/HEA%20TEADUSTAVA_2023.pdf
- Terviseamet. (s.a.). *HIV-nakkus – statistika*.
<https://www.terviseamet.ee/nakkushaigused/statistika/hiv-nakkus>
- Tortolero, S. R., Johnson, K., Peskin, M., Cuccaro, P. M., Markham, C., Hernandez, B. F., Addy, R. C., Shegog, R., & Li, D. H. (2011). Dispelling the Myth: What Parents Really Think about Sex Education in Schools. *Journal of Applied Research on Children: Informing Policy for Children at Risk*, 2(2).
<https://doi.org/10.58464/2155-5834.1049>
- Turuuuringute AS. (2024). *LGBT*.
https://humanrights.ee/app/uploads/2023/05/2023-04-LGBT-aruanne_avaldamine.pdf
- UNESCO, Joint United Nations Programme on HIV/AIDS, United Nations Children's Fund, United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women, & World Health Organization. (2018). *International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach*. UNESCO. <https://doi.org/10.54675/UQRM6395>
- VanTreeck, K., Elnakib, S., & Chandra-Mouli, V. (2023). Flaws and Errors Identified in the Institute for Research and Evaluation Report That Challenges Non-United States, School-Based Comprehensive Sexuality Education Evidence Base. *Journal of Adolescent Health*, 72(3), 332–333. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2022.11.244>
- Viidas, G. (2023). *Seksuaalhariduse holistilisus I kooliastme inimeseõpetuse põhiteemade käsitlustes vastavalt Euroopa seksuaalhariduse standardile ning õpetajate hinnangud* [magistritöö, Tallinna Ülikool]. ETERA. www.etera.ee/zoom/200236/view
- Viilma, U. (2020, august 30). Urmas Viilma: Provokatsioonikatse abordi teemal. *ERR*.
<https://www.err.ee/1129129/urmas-viilma-provokatsioonikatse-abordi-teemal>
- World Health Organization. (2006). *Sexual and Reproductive Health and Research (SRH)*.

<https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research/key-areas-of-work/sexual-health/defining-sexual-health>

World Health Organization Regional Committee for Europe. (2016). *Action plan for sexual and reproductive health: Towards achieving the 2030 Agenda for Sustainable Development in Europe – leaving no one behind.*

<https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/338130/66wd13e-SexualReproHealth-160524.pdf?sequence=1>

Õppekava läbivad teemad. Põhikooli riiklik õppekava. Lisa 14 (2023). *Riigi Teataja I*, 10.08.2024, 2.

https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1080/3202/3005/18m_pohi_lisa14.pdf#

Lisa 1

Seksuaalhariduse teemade kajastuse võrdlus „Rahvusvahelise seksuaalhariduse tehnilise juhendi” (International technical guidance on sexuality education, [ITGSE]) (UNESCO *et al.*, 2018), „Euroopa seksuaalhariduse standardite” [ESHS] (Eesti Seksuaaltervise Liit, 2015), Põhikooli riikliku õppekava [PRÕK] üldosa (Põhikooli riiklik õppekava, 2023) ja selle lisade 2 (Ainevaldkond „Kehaline kasvatus”, 2023), 4 (Ainevaldkond „Loodusained”, 2023), 6 (Ainevaldkond „Sotsiaalsained”, 2023) ja 14 (Õppekava läbivad teemad, 2023) üldosa ja I kooliastme teemade põhjal.

Suhted	<p>ITGSE 5.–8. a. Peremudelite ja abielude mitmekesisus. Pereliikmete vajadused, rollid ja kohustused ning seos soolise ebavõrdsusega. Pereliikmed lapse väärtuskasvatuse. Sõpruse eri liigid ja selle alusväärtused: usaldus, jagamine, austus, empaatia ja solidaarsus. Armastuse eri liigid ja selle väljendamine. Turvalised ja ebaturvalised suhted. Sallivus, kaasamine ja austus. Inimeste omapärad ja nende väärtustamine. 9.–12. a. Pereliikmed väärtuskasvatuse, valikute suunamises ja soolise võrdsuse toetamisel. Tervise mõju pere toimimisele. Sõpruse ja armastuse positiivne mõju. Sõpruse ja armastuse erinevad väljendusviisid eri vanustes. Ebavõrdsuse negatiivne mõju. Stigmade, diskrimineerimise, ahistamise ja kiusamise hukkamõist. Lapsabielud on halvad ja ebaseaduslikud. Ühiskonna, kultuuri, usu, seaduste ja soorollide mõju abielule ja vanemlusele.</p>
	<p>ESHS 6.–9. a. Armastus-, sõprus-, pere- ja abielusuhete mitmekesisus. Eneseväljendus ja kompromisside leidmine läbirääkimise, tolerantsuse, empaatia näitamise, sotsiaalsete kontaktide loomise ja sõprade leidmise kaudu. Suhete alused: pühendumus, vastutustunne ja ausus. Teiste austamine ja aktsepteerimine. <i>Sõprus ja armastus samast soost inimese vastu</i> (kalkkirjas on teemad, mida ITGSE selgesõnaliselt ei käsitle). 9.–12. a. Suhete ja kohtamas käimise mitmekesisus. Meeldivad ja ebameeldivad suhted. (Soolise) ebavõrdsuse negatiivne mõju. Sõpruse ja armastuse erinevad väljendusviisid. Sotsiaalsete kontaktide loomine, sõprade leidmine, suhete hoidmine ja neis enda ootuste ja vajaduste väljendamine. Soolise võrdõiguslikkuse ja partneri valikuvabaduse hindamine. Suhete alused: pühendumus, vastutustunne ja ausus. Teiste austamine. Kultuuri, usu, soo, vanuse jms mõju suhetele. <i>Sõprus ja armastus samast soost inimese vastu</i>.</p>
	<p>PRÕKi ÜLDOSA Väärtused: ausus, hoolivus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu, sallivus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus. Perekonna täisväärtuslik osa olemine. Inimeste mitmekesisuse sallimine ja sellesse avatult suhtumine. Kultuuri- ja väärtuspädevus: inimsuhete hindamine, teiste inimestega seotuse tajumine ja selle väärtustamine.</p>

	<p>Sotsiaal- ja kodanikupädevus: ühiskondliku mitmekesisuse, usundite ja rahvuste eripärade austamine, inimeste erinevuse aktsepteerimine ja sellega arvestamine. Enesemääratluspädevus: suhtlemisprobleemide lahendamine. I kooliaste. Perekonnast lugupidamine. Naeruvääristamise, kiusamise ja narrimise hukkamõist.</p>
	<p>INIMESEÕPETUS Inimeste mitmekesisuse aktsepteerimine ja sallimine. I kooliaste. Teemade lähtumine õpilase minast: suhted pere ja sõpradega. Kaaslaste väärtustamine. Sõpruse ja koostöö väärtus. Üksteisest hoolimise ja abistamise vajadus ning väärtus. Pereliikmete rollid ja kohustused. Õpilase õigused ja kohustused. Inimeste sarnasused ja erinevused.</p>
	<p>ÕPPEKAVA LÄBIVAD TEEMAD Hoolivalt ja lugupidavalt käitumine.</p>
<p>Väärtused, õigused, kultuur ja seksuaalsus</p>	<p>ITGSE 5.–8. a. Väärtused ja inimõigused. Enda, oma keha ja tunnete kohta info leidmine. 9.–12. a. Väärtuste teke ja nende mõju. Inimõiguste olulisus ja vastav seadusandlus. Kultuuri, usu ja ühiskonna mõju seksuaalsusest arusaamisele.</p>
	<p>ESHS 6.–9. a. Sinu õigused: eneseväljendamise õigus ja seksuaalõigused (teave, haridus ja kehaline puutumatuse). Kogemused, vajadused ja soovid seoses kultuurinormidega. Austus teistsuguste väärtuste vastu 9.–12. a. Riiklikud ja rahvusvahelised seksuaalõigused. Seksuaalõiguste teadmine, aktsepteerimine ja nendest lähtuvalt käitumine. Austus teistsuguste väärtuste vastu.</p>
	<p>PRÕKI ÜLDOSA Kooliõppe põhinemine EV põhiseadusele, ÜRO inimõiguste deklaratsioonile, lapse õiguste konventsioonile jm Euroopa Liidu alusdokumentidele. Väärtushoiakute kujunemine. Tegude seotus väärtustega. Üldinimlikud ja ühiskondlikud väärtused ja nende järgimine. Kultuuri mõju inimeste mõtetele ja käitumisele.</p>
	<p>KEHALINE KASVATUS Keha ja tunnete kohta teadmiste omandamine kasutades õpetaja abi.</p>
	<p>INIMESEÕPETUS Inimeseõpetuse tegelemine väärtuskasvatusega. Inimõiguste ja seaduste teadmine ja austamine. Üldinimlike väärtuste järgimine ja nende olulisuse teadmine. Seos õiguste ja kohustuste vahel.</p>
	<p>ÕPPEKAVA LÄBIVAD TEEMAD Üldtunnustatud reeglite, väärtuste ja normide aktsepteerimine ja järgimine. Enda ja teiste tervise, ohutuse ja turvalisuse väärtustamine.</p>
<p>Sotsiaalse soo mõistmine</p>	<p>ITGSE 5.–8. a. Bioloogilise ja sotsiaalse soo vahe (ingl k <i>sex vs gender</i>) ja selle</p>

	<p>kohta info leidmine. Inimeste võrdsus hoolimata sotsiaalsest soost. Soopõhise vägivalda hukkamõist. Teadmine, kust otsida abi.</p> <p>9.–12. a. Soorollid. Kultuuri ja usu mõju soorollidele. Sooline identiteet, selle erinevused, lahusolek bioloogilisest soost. Sooline ebavõrdsus ja selle avaldumiskohad. Soostereotüübid. Ühiskondliku ebavõrdsuse seos soostereotüüpidega. Soostereotüübid põhjustavad vägivalda ja diskrimineerimist. Soopõhise vägivalda hukkamõist. Abi otsimine ja sekkumine.</p>
	<p>ESHS</p> <p>6.–9. a. Soorollid. Erinevuste austamine ja aktsepteerimine. Info ja abi otsimine. Vajadused seoses kultuurinormidega.</p> <p>9.–12. a. Bioloogilise ja sotsiaalse soo vahe. Info ja abi otsimine. Erinevuste mõistmine, aktsepteerimine ja austamine.</p>
	<p>PRÕKi ÜLDOSA</p> <p>Soolise võrdõiguslikkuse ja sallivuse väärtustamine. Mitte ükskõikseks jäämine. Teadmine kuhu pöörduda. Väärtuste eiramise korral sekkumine.</p>
	<p>INIMESEÕPETUS</p> <p>Põhiväärtuste ja seaduste järgimise vajalikkus. Vägivalla erinevad väljendusviisid ja tagajärjed. Sekkumine ja erinevatest kohtadest abi otsimine.</p>
Vägivald ja turvalisus	<p>ITGSE</p> <p>5.–8. a. Kiusamise ja vägivalda äratundmine ning hukkamõist. Lapse (seksuaalne) väärkohtlemine. Väärkohtlemise puhul täiskasvanu süü mõistmine ja korrektne reageerimine. Kodu- ja lähisuhtevägivalda hukkamõist. Intiimsete kehaosade mõistmine. Nõusoleku andmine puudutuseks. Ebamugavuse korral abi otsimine. Interneti ja sotsiaalmeedia kasud ja riskid.</p> <p>9.–12. a. Seksuaalse ahistamise, väärkohtlemise ja kiusamise hukkamõist ning abi otsimine endale ja teistele. Lähisuhtevägivalda hukkamõist ja vajadusel abi otsimine. Privaatsus ja soovimatu seksuaalne tähelepanu. Riskid ja ettevaatlikkus internetis ning sotsiaalmeedias. Pornograafia ja ebarealistlik seksuaalsuhete kujutamine.</p>
	<p>ESHS</p> <p>6.–9. a. Piiride kehtestamine ja keeldumine. 3-astmeline mudel. Teiste privaatsuse austamine. Seksuaalne ahistamine, seksuaalvägivald ja agressioon. Abi otsimine. Täiskasvanu vastutus. Seksuaalsus meedias ja internetis.</p> <p>9.–12. a. Soovimatutest seksuaalkogemustest keeldumine. Seksuaalne väärkohtlemise liigid ja levik. Seksuaalse väärkohtlemise vältimine ja abi otsimine. Teiste privaatsusega arvestamine. Vahe päriseluga seksuaalsuse kujutamisel meedias. Kaasaegse meedia kasud ja riskid.</p>
	<p>PRÕKi ÜLDOSA</p> <p>Teistest lugupidamine. Kiusamise hukkamõist. Ohtlike olukordade vältimine. Abi otsimine. Internetis turvaliselt käitumine.</p>

	<p>INIMESEÕPETUS Vägivalla eri vormid ja lubamatus. Sekkumine ja abi otsimine. Ohtlikest olukordadest hoidumine ja keeldumine. Meedia (sh sotsiaalmeedia) kasud ja riskid.</p> <p>ÕPPEKAVA LÄBIVAD TEEMAD Abi otsimine. I kooliaste: Käitumisnormid avalikkuses ja privaatsuses. Sotsiaalmeedias turvaliselt käitumine. Ohu äratundmine.</p>
<p>Tervise ja heaolu oskused</p>	<p>ITGSE 5.–8. a. Grupisurve. Grupisurve head ja halvad küljed. Otsustusõigus. Otsuste tagajärjed. Suhtlemine suhtes. Soorollide mõju suhetele. Meedia liigid. Info tõesus meedias. Usaldusväärse täiskasvanu poole pöördumine. Turvalise abi otsimine erinevatest kohtadest. 9.–12. a. Grupisurve ja seksuaalsus. Negatiivsele grupisurvele vastu astumine. Otsustamisoskuse arendamine. Väline mõju otsustele. Suhtluse olulisus. Efektiivne ja ebaefektiivne suhtlus. Seksuaalsuse ja sotsiaalse soo kujutamine meedias. Meedia mõju seksuaalsusele ja sotsiaalsele soole. Abi otsimine koolist ja kogukonnast.</p> <p>ESHS 6.–9. a. Suhtlemisoskuste arendamine. Oma tunnete, vajaduste ja soovide väljendamine. Abi ja info otsimine. Usaldusväärse inimese poole pöördumine. <i>Toimetulek pettumusega.</i> 9.–12. a. Vahe päriseluga seksuaalsuse kujutamisel meedias. Oma tunnete, vajaduste ja soovide väljendamine. Teiste inimeste väljenduste mõistmine. Abi ja info otsimine. <i>Toimetulek pettumusega.</i> Grupisurve, kultuuri, pornograafia, meedia, usu jms mõju otsustele.</p> <p>PRÕKI ÜLDOSA Suhtluspädevus. Teiste inimestega edukalt suhtlemine. Digipädevus. Meediast, sealhulgas internetist sisu kriitiline hindamine. Abi otsimine.</p> <p>INIMESEÕPETUS Erinevad teabeallikad. Info usaldusväärse hindamine. Seos valikute ja eesmärkide vahel. Abi otsimine.</p> <p>ÕPPEKAVA LÄBIVAD TEEMAD Tõese info leidmine. Selle kasutamine otsuste tegemiseks. Enda ja teiste käitumise tagajärjed. Usaldusväärse täiskasvanu poole pöördumine.</p>
<p>Inimkeha ja kasvamine</p>	<p>ITGSE 5.–8. a. Suguelundite ehitus. Kehade bioloogilised erinevused. Kõikide kehade väärtustamine. Oma kehast rõõmu tundmine. Uudishimu aktsepteerimine. Keha kohta info otsimine. Rasedus: munaraku ja seemneraku ühinemine emakas, selle kestus ja kehalised muutused. Murdeiga ja füüsiline ning emotsionaalne kasv. 9.–12. a. Kehade bioloogilised erinevused. Kehaosade seos seksuaalsusega. Uudishimu aktsepteerimine. Keha kohta info otsimine. Kehade erinevuste</p>

	<p>põhjused. Kõikide kehade väärtustamine. Erinevused atraktiivsuses ja külgetõmbes. Kehade soolised erinevused: menstruaaltsükkel ja sperma tootmine. Rasestumine. Viljakustsükkel. Rasestumise märgid. Rasestumise testimine. Murdeea muutused (sh suguküpsus). Hügieeni olulisus. Menstruatsioon. Menstruatsiooniga toime tulemine ja sooline ebavõrdsus. Ootamatute erektsioonide, erutuse ja märgade unenägude aktsepteerimine.</p> <p>ESHS 6.–9. a. Kehalised muutused. Nende väärtustamine. Menstruatsioon ja seemnepursked. Hügieen. Kehade individuaalsed ja bioloogilised muutused. Korrektnesõnavara. Enda keha uurimine. Positiivne minapilt, kehapilt ja soodentiteet. Viljastumine ja viljakustsükkel. 9.–12. a. Suguelundite toimimine. Keha hügieen. Menstruatsioon ja seemnepurse. Nende seos viljakusega. Murdeea muutused: kehalised, emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed. Muutuste aktsepteerimine. Seksuaalkogemusi saadakse eri aegadel. Iluideaalid ja nende muutumine. Korrektnesõnavara. Positiivne minapilt ja kehapilt. Uudishimu aktsepteerimine.</p> <p>PRÕKI ÜLDOSA Füüsiliselt terveks kasvamine. Tervislikult käitumine. Tervisliku eluviisi järgimine.</p> <p>INIMESEÕPETUS Endasse positiivselt suhtumine. Inimeste bioloogilised erinevused. Tervise ja hügieeni hoidmine.</p> <p>ÕPPEKAVA LÄBIVAD TEEMAD Tervisele kasulikult käitumine. Enda tervise väärtustamine. I kooliaste: eakohased teadmised füüsilisest, vaimsest ja emotsionaalsest tervisest.</p>
Seksuaalsus ja seksuaalkäitumine	<p>ITGSE 5.–8. a. Kehadest ja lähedusest naudingutundmise aktsepteerimine. Naudingust kohane rääkimine. Armastuse väljendamine: puudutused ja intiimsus (nt suudlemine, kallistamine jms). Sobilikud ja sobimatud puudutused. Abi otsimine. 9.–12. a. Füüsiline ja emotsionaalne külgetõmme. Naudingu tundmise aktsepteerimine. Tervisliku elu osa on seksuaalsus. Seksuaalsetest tunnetest ja seksuaalsusest kohane rääkimine. Seksuaalsuse väljendamine (nt suudlemine, puudutused jms. LGB+ inimeste diskrimineerimise hukkamõist. Uudishimu aktsepteerimine. Info otsimine. Reageeringud seksuaalsele stiimulile (nt erektsioon). Masturbeerimise aktsepteerimine. Mõistmine, et sellel negatiivsed küljed puuduvad. Privaatselt masturbeerimise mõistmine. Seksuaalkogemuse plussid, miinused ja mõju tulevikule.</p> <p>ESHS 6.–9. a. Masturbeerimine ja seksuaalvahekord. Seksuaalsusest kohane rääkimine. Armastus, armumine ja õrnus. Seksuaalvahekorra</p>

	<p>aktsepteeritavuse tingimused. Erinevuste aktsepteerimine. Teadlikkus oma valikutest. <i>Seksuaalsuse positiivne mõju. Vastutus.</i></p> <p>9.–12. a. Nauding, masturbeerimine ja orgasm. Esimene seksuaalkogemus. Seksuaalsusest kohane rääkimine. Armastus ja armumine. Seksuaalvahekorra aktsepteeritavuse tingimused. Seksuaalsuse väljendamise viisid ja nende aktsepteerimine. LGB+ inimeste mõistmine, aktsepteerimine ja austamine. Teadlikkus oma valikutest. Teadlik otsus seksuaalkogemuse saamiseks. <i>Seksuaalsuse positiivne mõju. Vastutus.</i></p> <p>PRÕKI ÜLDOSA Väärtus: sallivus. Ohutult käitumine. Enda asjakohane väljendamine.</p> <p>INIMESEÕPETUS Inimestesse sallivalt suhtumine. Enda asjakohane väljendamine.</p> <p>ÕPPEKAVA LÄBIVAD TEEMAD Tervisele kasulikult käitumine. Terviseriskide ja -ohtude ennetamine. Lugupidavalt käitumine.</p>
<p>Seksuaal- ja reproduktiiv-tervis</p>	<p>ITGSE 5.–8. a. Rasedus. Raseduse planeerimine. Paarid lastega ja lasteta. Õigus hoolitsusele. HIViga elavate inimeste sallimine ja väärtustamine. HIVi ravi. Immuunsüsteem. Tervise kaitse. Kõik haigused ei paista välja. Haiged väärivad hoolt ja armastust.</p> <p>9.–12. a. Raseduse märgid. Raseduse testimine. Varase abielu ja raseduse ohud ja mõju. Rasestumisvastased vahendid. Nende kasutamine ja olulisus. Seksuaalvahekorra hoidumine. Soorollide ja grupi normide mõju rasestumisvastaste vahendite kasutamisele. Mõlema osapoole vastutus. HIVi levik ja müüdid. HIViga elavate inimeste vajadused. HIVi mõju haigetele. HIVi mõju haiget ümbritsevatele inimestele. HIViga inimeste toetamine. Tuntumad STLI-d. STLI-de levik. STLI-de leviku takistamine. Kondoomi kasutamine. Piiride kehtestamine. STLI-de vastu testimine.</p> <p>ESHS 6.–9. a. Pereplaneerimise viisid. Raseduse planeerimine. Pered lastega ja lasteta. Seksuaalsusega seotud haigused. Riskid ja võimalused. Piiride kehtestamine.</p> <p>9.–12. a. Pereplaneerimine. Raseduse märgid. Rasestumisvastased vahendid. Nende kasutamine. Soovimatu ja ebatavalise seksi tagajärjed: soovimatu rasedus, STLI-d, psühholoogilised tagajärjed. Piiride kehtestamine. Grupisurve, kultuuri, pornograafia, meedia, usu jms mõju otsustele. Mõlema osapoole vastutus.</p> <p>PRÕKI ÜLDOSA Väärtused: sallimine, inimväärikus, hoolivus ja lugupidamine. Sotsiaal- ja kodanikupädevus: austab ühiskondlikku mitmekesisust ning arvestab ja aktsepteerib inimeste erinevusi. Füüsiliselt terveks kasvamine. Tervislikult ja turvaliselt käitumine.</p> <p>I kooliaste. Ohtlike olukordade vältimine. Abi otsimine.</p>

	LOODUSÕPETUS Turvaliselt käitumine. Tervislike eluviiside järgimine. Teiste inimeste vajadustega arvestamine. Enda ja teiste kahjustamise vältimine.
	INIMESEÕPETUS Tervise hoidmine ja selle vajalikkus. Tervist ohustavad tegurid. Tervist ohustavate olukordade ja terviseriskide äratundmine, neist hoidumine ja keeldumine. Mõningate haiguste tunnused.
	ÕPPEKAVA LÄBIVAD TEEMAD Turvalisuse ja ohutuse kaitsevahendid. Nende kasutamine. Terviseriskide ja -ohtude ennetamine. Tervise, ohutuse ja turvalisusega seotud käitumise tagajärjed. Inimestest hoolimine ja toetamine.

Lisa 2

Seksuaalharidus I kooliastmes

Lugupeetud lapsevanem,

mina olen Tartu Ülikooli klassiõpetaja eriala 5. kursuse tudeng Markos Parve. Käesolev küsimustik on loodud magistr töö raames. Töö eesmärk on välja selgitada Tartu linna koolide lapsevanemate ootused 1.–3. klassi seksuaalhariduse sisule ja korraldusele. Küsimustiku täitmine annab Teile võimaluse mõelda mida ja kuidas võiks õpetada Teie lapsele koolis (näiteks inimeseõpetuse tunnis).

Küsimustik on anonüümne. Vastuseid kasutatakse ainult uurimistöö eesmärgil ja üldistatud kujul. Teil on igal hetkel õigus uuringus osalemisest loobuda ning küsimustele vastamine katkestada.

Küsimustikku täites palun mõelge rahulikult küsimuste ja vastusevariantide üle. Vastake oma kogemusele ja arvamusele tuginedes, õigeid ja valesid vastuseid ei ole. Küsimustele vastamiseks kulub umbes 10 minutit. Soovi korral on Teil võimalik antud magistr töö ja selle tulemustega tutvuda alates 2025. aasta juunist. Palun vastake küsimustikule hiljemalt 12. veebruariks.

Ette tänades

Markos Parve

markos.parve@ut.ee

I osa

Küsimustiku I osa koosneb taustaküsimustest.

1. Sugu

- a) mees
- b) naine
- c) muu

2. Vanus

3. Kõrgeim omandatud haridus

- a) põhiharidus
- b) keskkharidus, kutsekeskharidus või kutseeriharidus

- c) bakalaureusekraad/rakenduskõrgharidus
- d) magistrikraad
- e) doktorikraad

4. Mitmendas klassis teie laps käib?

- a) 1. klass
- b) 2. klass
- c) 3. klass

II osa. Seksuaalharidusest

Küsimustiku II osas soovitakse teada hinnanguid seksuaalhariduse andmisele 1.–3. klassis.

Käesolevas küsimustikus mõistetakse *seksuaalsust* kui keskset osa iga inimese elust, mis mh hõlmab bioloogilist ja sotsiaalset sugu (ingl k *sex* ja *gender*), soorolle, külgetõmmet, naudingut, lähedust ja laste saamist (World Health Organization, 2006).

UNESCO peab *laiapõhjalist seksuaalharidust* õppeks, mis lähtub seksuaalsuse tunnetuslikest, emotsionaalsetest, kehalistest ja sotsiaalsetest külgedest. Õpilane saab vajalikud teadmised, oskused, hoiakud ja väärtused ning on jõustatud hoidma oma tervist, heaolu, eneseväärikust, suhteid (k.a seksuaalsuhteid) ja õigusi. Lisaks mõistab, kuidas tema valikud mõjutavad teda ennast ja teisi (UNESCO *et al.*, 2018).

5. Hinda, kui teadlik oled neil UNESCO seksuaalhariduse teemadel.

1 – mitte üldse teadlik, 2, 3, 4, 5 – väga teadlik, ei oska hinnata

- a. Erinevat tüüpi inimsuhted (pere-, sõbra-, abielu- ja armastussuhted).
- b. Väärtused, õigused, kultuur ja seksuaalsus (inimõigused, kultuuri mõju seksuaalsusele).
- c. Bioloogilise ja sotsiaalse soo erinevus (ingl k *sex* vs *gender*).
- d. Seksuaalvägivald ja turvalisus (väärkohtlemise tuvastamine, nõusolek, abivõimalused).
- e. Tervise ja heaolu oskused (grupi-, soorollide, meedia jms surve, suhtlusoskused).
- f. Inimkeha, kasvamine ja murdeea muutused (kehade ehitus ja erinevused, soolised erinevused, viljakustsükkel ja rasedus).
- g. Seksuaalsus ja seksuaalkäitumine (seksuaalsusest rääkimine, LGBT+, varajase seksuaalkogemuse mõju).
- h. Seksuaal- ja reproduktiivtervis (suguhaigused, HIV ja AIDS, rasestumisvastased vahendid).

6. Hinda, kui oluline on nende teemade õpetamine esimeses kooliastmes (1.–3. kl).
- a. Peremudelite ja abielude mitmekesisus.
 - b. Sõpruse ja armastuse eri liigid.
 - c. Turvalised ja ebaturvalised suhted.
 - d. Info leidmine enda, oma keha ja tunnete vms kohta.
 - e. Bioloogilise ja sotsiaalse soo erinevus.
 - f. Soorollid ja soostereotüüpide hukkamõist.
 - g. Seksuaalse ahistamise, väärkohtlemise ja kiusamise hukkamõist ning abi otsimine endale ja teistele.
 - h. Nõusoleku andmine puudutuseks.
 - i. Pornograafia ja ebarealistlik seksuaalsuhete kujutamine.
 - j. Grupisurve. Selle head ja halvad küljed.
 - k. Soorollide mõju suhetele.
 - l. Info tõesus meedias (k.a sotsiaalmeedias).
 - m. Kehade bioloogilised erinevused. Suguelundite ehitus.
 - n. Enda ja teiste kehade väärtustamine.
 - o. Rasedus: munaraku ja seemneraku ühinemine, selle kestus, kehalised muutused.
 - p. Murdeiga. Füüsiline ning emotsionaalne kasv.
 - q. Armastuse väljendamine: puudutused ja intiimsus (nt kallistamine, suudlemine jms).
Nauding.
 - r. Seksuaalvähemused. Diskrimineerimise hukkamõist.
 - s. Masturbeerimine ja privaatsus.
 - t. Seksuaalvahekorra hoidumine.
 - u. Rasestumisvastased vahendid.
 - v. Seksuaalsel teel levivad infektsioonid. Kondoomi kasutamine.
 - w. HIV ja AIDS. HIVi ja AIDSiga elavate inimeste sallimine ja väärtustamine.

7. Põhjendus

8. Kui mitut eelnevast temast oled oma lapsega käsitletud?

- a) mitte ühtegi
- b) 1–5
- c) 6–10
- d) 10–15
- e) 16+

9. Põhjendus

10. Mis vanuses peaks seksuaalharidus koolis/lasteaias algama?

- a. Kuni 7 a – lasteaias.
- b. 7.–10. a – 1.–3. klass.
- c. 10.–13. a – 4.–6. klass.
- d. 13.–16. a – 7.–9. klass.
- e. Koolis/lasteaias ei tohiks seksuaalharidust anda.

11. Põhjendus

12. Seksuaalhariduse andmine lastele enne 10.–11. eluaastat ei ole vajalik.

- a) õige
- b) väär
- c) ei oska öelda

13. Põhjendus

14. Kust peaks teie hinnangul laps saama seksuaalhariduslikud teadmised? Vali välja kolm kõige olulisemat allikat ja järjestä need tähtsuse järjekorras.

lapsevanem, õpetaja, kooliõde, perearst, televisioon, internet (k.a sotsiaalmeedia), sõbrad, kirjandus – raamatud jms

- 1.
- 2.
- 3.

15. Põhjendus

16. Hinda järgnevaid väiteid.

Mõnesid seksuaalhariduse teemasid tuleks õpetada poistele ja tüdrukutele eraldi.

- a) õige
- b) väär
- c) ei oska öelda

Lapsevanemad, õpetajad ja teised lapse hooldajad/kasvatajad peaksid tegema koostööd lapsele antava seksuaalhariduse osas.

- a) õige
- b) väär
- c) ei oska öelda

17. Põhjendus

18. Praegu on seksuaalharidus üks osa inimeseõpetusest. 2. ja 3. klassis on inimeseõpetus üks kord nädalas. Seda on ...

- a) liiga vähe

- b) parajalt
- c) liiga palju
- d) ei oska öelda

19. Põhjendus

20. Vali neist 3 kõige olulisemat, kes peaksid otsustama kooli seksuaalhariduse sisu ja korralduse üle.

poliitikud, kirikute jms usujuhid, kohalik omavalitsus, õpetajad, lapsevanemad, õpilased, tervishoiu spetsialistid

21. Põhjendus

22. Kui, siis mida sa muudaksid praeguses seksuaalhariduse korralduses/sisus 1.–3. klassis.

Aitäh küsimustikule vastamast!

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Markos Parve

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose *Seksuaalharidus I kooliastmes: Tartu koolide lapsevanemate ootused*, mille juhendaja on Aigi Kikkas, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Markos Parve

14.05.2025